

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อการรักษาพยาบาล ศึกษาเฉพาะกรณี
ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และ
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นกรอบแนวคิดและแนวทางในการศึกษา คือ

1. แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
แนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการ
แนวคิดเกี่ยวกับเจตคติ
2. เรือนจำและระบบงานเรือนจำ
3. กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน
การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังภายในเรือนจำ
การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยใช้หลักสิทธิมนุษยชน
ระบบการให้บริการด้านการรักษาพยาบาลในเรือนจำ
การให้บริการการรักษาพยาบาลของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิด

1. แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

ความหมายของความพึงพอใจ

จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องปรากฏว่ามีนักวิชาการได้ให้
ความหมาย ความพึงพอใจไว้แตกต่างกันหลายท่านดังนี้

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, น. 793) ได้ให้ความหมายคำว่า “พึงใจ” คือ พอใจ ชอบใจ เหมาะและให้ความหมายของคำว่า “พึงพอใจ” ว่าหมายถึง รัก ชอบใจ

หลุยส์ จาปาเตส (2533, น. 34) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความต้องการ (Needs) ที่บรรลุเป้าหมาย พฤติกรรมที่แสดงออกมาก็จะมีความสุข สังเกตได้จากสายตา คำพูด และการแสดงออก

แสวง รัตนมงคลมาส และคณะ (2537, น. 13 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 13) ได้นิยามไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ปฏิกริยาด้านความรู้สึกต่อสิ่งเร้าโดยที่แสดงผลออกมา ในลักษณะของผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการประเมินในลักษณะเป็นด้านบวกหรือด้านลบ หรือไม่มีปฏิกริยาต่อสิ่งเร้า

วิทย์ เทียงบุญธรรม (2541, น. 754) ได้ให้ความหมายว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความพอใจ การทำให้พอใจ ความสวแกใจ ความหนาใจ ความจุใจ ความแนใจ การชดเชย การไถ่บาป การแก้แค้น สิ่งที่ชดเชย

อนงค์ เอื้อวัฒนา (2542, น. 38 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 13) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของคนที่แสดงออกในด้านบวกหรือลบมีความสัมพันธ์กับการสนองต่อสิ่งที่ต้องการซึ่งความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับหรือบรรลุจุดมุ่งหมายในสิ่งที่ต้องการในระดับหนึ่งและรู้สึกดังกล่าว่าจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้นหากความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

พวงทอง ตั้งจิตกุล (2542, น. 10 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 14) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นการแสดงออกซึ่งความสุข สมหวังของมนุษย์เมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการ

วิมลสิทธิ หรยางกูร (2526, น. 23) กล่าวว่า ความพึงพอใจ เป็นการให้ค่าความรู้สึกของคนเราที่สัมพันธ์กับโลกทัศน์ ที่เกี่ยวกับความหมายของสภาพแวดล้อม ค่าความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกดี-เลว-พอใจ-ไม่พอใจ-สนใจ-ไม่สนใจ

ชรีณี เดชจินดา (2530, น. 15 อ้างถึงใน กฤษณะ สินธุเดชะ, 2538, น. 20) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนอง หรือบรรลุจุดมุ่งหมายในระดับหนึ่ง ความรู้สึกดังกล่าว่าจะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น หากความต้องการหรือจุดมุ่งหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

เชลลีย์ (Shelly, pp. 252-278 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 14) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า คือทฤษฎีว่าด้วยความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกทางบวก และความรู้สึกทางลบ ซึ่งความรู้สึกทุกชนิดของมนุษย์จะติดอยู่สองแบบนี้ ความรู้สึกทางบวก คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้มีความสุข ส่วนความรู้สึกทางลบ คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดความไม่สบายใจความรู้สึกสองแบบนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน ระบบความสัมพันธ์ของความรู้สึก ทั้งสองเรียกว่าระบบความพึงพอใจ ความคิดเห็น หรือความพอใจของมนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากร (Resource) หรือ สิ่งเร้า (Stimuli) การวิเคราะห์ระบบความพึงพอใจ คือ การศึกษาทรัพยากรหรือสิ่งเร้า แบบใดที่ต้องการที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจแก่มนุษย์

วอลแมน (Wolman, 1973, p. 384 อ้างถึงใน กฤษฎา เดชนะ, 2543, น. 8) ให้ความหมายความพึงพอใจว่า หมายถึง ความรู้สึกมีความสุขเมื่อคนเราได้รับผลสำเร็จตามจุดหมาย (Goals) ความต้องการ (Want) หรือแรงจูงใจ (Motivations)

ความสำคัญของความพึงพอใจ

อเดย์ และ แอนเดอร์สัน (Aday and Andesson, 1971, pp. 52-80 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 15) ได้ชี้ถึงพื้นฐาน 6 ประการ เกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้รับบริการกับการรักษาพยาบาล และความรู้สึกที่ผู้รับบริการได้รับจากการบริการ เป็นสิ่งที่จะช่วยประเมินว่าได้เข้าถึงประชาชน ความพึงพอใจ 6 ประการ คือ

1. ความพึงพอใจต่อความสะดวกที่ได้รับจากการบริการแยกออกเป็น
 - การใช้เวลา รอคอยในสถานบริการ
 - การได้รับความดูแลเมื่อมีความต้องการ
 - ความสะดวกสบายที่ได้รับในสถานบริการ
2. ความพึงพอใจต่อการประสานงานของการบริการ (Co-ordination) แยกออกเป็น
 - ผู้รับบริการได้รับการบริการทุกประเภทตามความต้องการให้บริการให้ความสนใจสุขภาพทั้งหมดของผู้รับบริการ (Holistic) ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณมีการติดตามผลการรักษาพอใจต่ออัยยาศัย ความในใจของผู้ให้บริการ (Courtesy) ได้แก่ การแสดงอัยยาศัยที่ดี เป็นกันเองของผู้ให้บริการและแสดงความพึงพอใจห่วงใยต่อผู้รับบริการ
3. ความพึงพอใจต่อข้อมูลที่ได้รับจากการบริการ (Medical Information) แยกเป็น
 - ข้อมูลเกี่ยวกับอาการของโรค และเมื่อรับการรักษา
4. ความพึงพอใจต่อคุณภาพการบริการ (Quality of Care) ได้แก่ คุณภาพการดูแลทั้งหมดที่ผู้รับบริการได้รับในทศนะที่มีต่อโรงพยาบาล

5. ความพึงพอใจต่อการใช้จ่าย (Out of pocket Costs) ได้แก่ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่ผู้รับบริการต้องจ่ายให้กับการบริการ

สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของตนต่อสิ่งของหรือบุคคลในทางบวก จะแสดงออกมาในรูปของความรู้สึกที่ชอบมาก ชอบน้อย พอใจมาก พอใจน้อยต่อสิ่งนั้น ๆ หรือบุคคลนั้น ๆ ความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อมีแรงจูงใจ และเมื่อความต้องการของบุคคลได้รับการตอบสนอง สามารถลดความตึงเครียด ก่อให้เกิดความสุขสบายใจ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อการให้บริการ หมายถึง ความรู้สึกทางบวก จะแสดงออกมาในรูปของความพอใจมาก พอใจน้อย ต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ เช่น การได้รับบริการด้วยความเต็มใจ อภัยภัยไม่ตรี ยิ้มแย้ม การได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นไปตามความคาดหวัง จะแสดงออกได้จากคำพูด กริยา ท่าทาง และการเขียนข้อคิดเห็น เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการให้บริการ (Services)

ความหมายการให้บริการ

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดและความหมายเกี่ยวกับการบริการไว้ต่าง ๆ ดังนี้

การบริการมีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, น. 607) หมายถึง การปฏิบัติรับใช้ การให้ความสะดวกต่าง ๆ เช่น ให้บริการ ใช้บริการมีความหมายถึงกระบวนการหรือกระบวนการกิจกรรมในการส่งมอบบริการจากผู้ให้บริการไปยังรับบริการหรือผู้ใช้บริการนั้น ๆ

ศิริพร ต้นติพุลวินัย (สมจิตร กาหวงศ์, 2540, น. 48) กล่าวว่า งานบริการ หมายถึงงานที่ทำให้ผู้อื่น งานอะไรก็ตามที่ทำให้ผู้อื่นได้รับความพึงพอใจ สะดวก สบาย งานบริการที่ดีคือ การที่ทำให้ลูกค้าพอใจ (Customer's satisfaction) ซึ่งลูกค้าทุกคนมีความต้องการและความคาดหวัง จึงจะเป็นงานบริการที่มีคุณภาพ

ประพิน วัฒนกิจ (2541, น. 81-82) กล่าวว่า การบริการ (Service) คือ กระบวนการของการปฏิบัติตน เพื่อให้ผู้มาติดต่อหรือมาเกี่ยวข้องเกิดความรู้สึกพอใจและประทับใจ

Millet (1954 อ้างถึงใน สมพร ตั้งสะสม, 2537, น. 22-23) กล่าวว่า เป้าหมายสำคัญของการบริการ คือ การสร้างความพึงพอใจในการให้บริการแก่ประชาชน โดยมีหลัก 5 ประการ คือ

1. การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Service) หมายถึง การให้บริการที่มีความยุติธรรม เสมอภาค และเสมอหน้า ไม่ว่าผู้รับจะเป็นใคร
2. การให้บริการที่รวดเร็วทันต่อเวลา (Time Service) หมายถึง การให้บริการตามลักษณะความจำเป็นเร่งด่วน และความต้องการของผู้รับบริการ
3. การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) หมายถึง ความเพียงพอในด้านสถานที่ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ
4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) หมายถึง การให้บริการที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่ยึดความพอใจของหน่วยงาน ที่ให้บริการว่าจะให้หรือหยุดบริการเมื่อใดก็ได้
5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive service) หมายถึง การพัฒนางานบริการทางด้านปริมาณ และคุณภาพให้มีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ไทยประกันชีวิต (2539, น. 6) ให้ความหมายของการบริการไว้ว่า การบริการหมายถึง งานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มีเงื่อนไขแห่งการให้ทั้งรูปธรรมในเชิงความสะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง ผู้ปฏิบัติต้องมีความเข้าใจมนุษย์ โดยยึดถือความพอใจ ความต้องการของผู้รับเป็นหลัก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมทางด้านจิตใจ ไหวพริบและปฏิภาณตลอดเวลา

ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ

ความพึงพอใจของผู้รับบริการ เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกในทางบวกของผู้รับบริการต่อการให้บริการ ซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการที่สำคัญ ๆ มีดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2539, น. 24-37)

1. สถานที่บริการ การเข้าถึงการบริการได้สะดวกเมื่อลูกค้ามีความต้องการย่อมก่อให้เกิด ความพึงพอใจต่อการบริการ ทำเล ที่ตั้ง และการกระจาย สถานที่บริการให้ทั่วถึงเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้า จึงเป็นเรื่องสำคัญ
2. การส่งเสริมแนะนำการบริการ ความพึงพอใจของผู้รับบริการเกิดขึ้นจากการได้ยินข้อมูลข่าวสาร หรือบุคคลอื่นกล่าวขานถึงคุณภาพของการบริการไปในทางบวกซึ่งหากตรงกับ ความเชื่อถือที่มีก็จะมีความรู้สึกดีกับบริการดังกล่าว อันเป็นแรงจูงใจผลักดันให้มีความต้องการบริการตามมาได้

ผู้ให้บริการ ผู้ประกอบการบริการ การบริการ และผู้ปฏิบัติบริการล้วนเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติงานบริการ ให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจทั้งสิ้น ผู้บริหารการบริการ ที่วางนโยบายการบริการ โดยคำนึงถึงความสำคัญของลูกค้าเป็นหลัก ย่อมสามารถตอบสนอง

ความต้องการของลูกค้าให้เกิดความพึงพอใจได้ง่ายเช่นเดียวกับผู้ปฏิบัติงานหรือพนักงานบริการที่ตระหนักถึงลูกค้าเป็นสำคัญ แสดงพฤติกรรมบริการและสนองบริการที่ลูกค้าต้องการ ความสนใจเอาใจใส่อย่างเต็มที่ด้วยจิตสำนึกของการบริการ

สภาพแวดล้อมของการบริการ สภาพแวดล้อมและบรรยากาศของการบริการมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของลูกค้า ลูกค้ามักชื่นชมสภาพแวดล้อมของการบริการเกี่ยวข้องกับการออกแบบอาคารสถานที่ ความสวยงามของการตกแต่งภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์ เช่น ทุ่งหญ้าสีเขียว กระดาษ จดหมาย ของ ฉลากสินค้า เป็นต้น

ขบวนการบริการ มีวิธีการนำเสนอบริการ ในขบวนการบริการเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า มีความคล่องตัวและสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างถูกต้อง มีคุณภาพ เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามาจัดระบบข้อมูลในการสำรองโทรศัพท์อัตโนมัติในการรับ-โอนสายในการติดต่อองค์การต่าง ๆ เป็นต้น

ความหมายของคุณภาพการบริการ

ความสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ

ระดับความสามารถของผู้ให้บริการในการบำบัดความต้องการของผู้รับบริการ

ระดับความพึงพอใจของผู้รับบริการหลังจากได้รับบริการแล้ว

วิธีการให้การบริการที่ประทับใจ

ประพิน วัฒนกิจ (2541, น. 81-82) กล่าวว่า การสร้างบริการที่ประทับใจ ถือเป็นหัวใจที่จะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร วิธีการควรจะได้คำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การมีบุคลิกภาพที่ดี เป็นจุดแรกที่สร้างความสนใจให้กับผู้ใช้บริการ ดังนั้น ผู้ให้บริการต้องรู้จักแต่งกายให้เหมาะสมกับกาลเทศะ และระเบียบแนวปฏิบัติขององค์กร นอกจากนี้ควรมีสัมมาคารวะ มีความอ่อนน้อม รู้จักการวางตัว การใช้กิริยามารยาทให้เหมาะสม
2. เข้าใจความต้องการของผู้ใช้บริการ การเข้าถึงความต้องการนั้น สามารถที่จะทำได้ โดยการเข้าสัมผัสใกล้ชิดกับผู้มาติดต่อ ตั้งใจฟังคำบอกกล่าว หรืออาจสอบถาม สังเกตจากพฤติกรรมและจดจำความต้องการของแต่ละคนให้แน่ชัด
3. การติดต่อสื่อสารที่ดี การสื่อสารเป็นหนทางที่จะสร้างการประสานสัมพันธ์ เพราะฉะนั้นควรระมัดระวังในการใช้วาจา กิริยา ท่าทางให้มีความเหมาะสม สร้างความรู้สึกดีกับผู้เกี่ยวข้อง
4. การมีความรับผิดชอบ จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเอาใจใส่มุ่งมั่นให้เกิดความก้าวหน้าในงานที่ปฏิบัติ โดยยึดหลัก 5 ส.(สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะและสร้างนิสัย)

5. มีความรอบรู้ การเป็นผู้ที่สนใจและเรียนรู้ในงานของตนอย่างถ่องแท้ จะก่อให้เกิดความมั่นใจและศรัทธาต่อผู้มาติดต่อ สามารถตอบคำถามและแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

6. มีความมั่นคงเชื่อถือ ไว้วางใจ การติดต่อกันใด ๆ ถ้าเกิดความรู้สึกน่าเชื่อถือได้ไว้วางใจได้ จะทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน เช่น ความกระตือรือร้น จริยใจในการช่วยเหลือ การตรงต่อเวลา ความซื่อสัตย์สุจริต

เซงจ์ (Chang, 1997, pp. 26-37 อ้างถึงใน ขวัญเรือน วงษ์มณี, 2547, น. 26) ได้เสนอแนวคิดในการประเมินคุณภาพของการบริการ ประกอบด้วย

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical environment) ได้แก่ การรักษาความสะอาดของสถานที่ การควบคุมเสียง อากาศ แสงและอุณหภูมิที่พอเหมาะ

2. ความเพียงพอของการบริการ (Availability) ได้แก่ ความสามารถในการตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการได้ทันที การปฏิบัติงานตามเวลา และการให้บริการที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ

3. ทักษะการให้บริการ (Technical Skills) ได้แก่ บริการ บริการที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของผู้รับบริการ เช่น อาหาร ความสะอาด ห้องน้ำ กระบวนการดูแลที่มีคุณภาพ เช่น การรักษา ให้อย่างปลอดภัยลดความเจ็บปวด การทำแผล การใช้เครื่องมือในการรักษาพยาบาล รวมทั้งทักษะที่เชี่ยวชาญ และถูกต้อง คำนึงถึงบริการที่ปลอดภัยต่อผู้รับบริการ

4. ศิลปะการให้การดูแล (Art of Care) ได้แก่ อธิบาย ความเป็นมิตร ความเอาใจใส่ การรับฟังความคิดเห็นของผู้รับบริการในการรักษาพยาบาล การรักษาใช้เวลาที่เหมาะสม การเคารพนับถือ และให้ความเป็นกันเองกับผู้รับบริการ และผลที่เกิดขึ้นกับการรักษา รวมทั้งสอนญาติในการดูแลผู้รับบริการเมื่อกลับบ้าน

5. ความต่อเนื่องของการบริการ (Continuity of care) ได้แก่ การดูแลรักษาโดยเจ้าหน้าที่คนเดิม ความเข้าใจสภาพและความต้องการของผู้รับบริการ

6. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะ (Specific outcomes of care) ได้แก่ ความรู้สึกของผู้รับบริการหลังจากการรับการรักษา ความรู้สึกสบายและสดชื่นขึ้น รวมถึงความเข้าใจสภาพการเจ็บป่วย

7. คุณภาพทั่วไป (Overall quality) ได้แก่ ความพึงพอใจ หรือคุณภาพโดยรวม

8. ความตั้งใจของผู้รับบริการ (Future intent) ได้แก่ ความตั้งใจที่จะกลับมารักษาในอนาคตและให้คำแนะนำต่อไปยังญาติหรือเพื่อน ๆ

กล่าวโดยสรุป คุณภาพการบริการกับความพึงพอใจมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เมื่อผู้รับบริการรับรู้ว่าการบริการที่ได้รับนั้นมีคุณภาพดีก็รู้สึกพอใจและเมื่อมีโอกาสก็ย่อมจะมาใช้บริการอีก

กุลธร ธนาพงศ์ธร (2542, น. 303-304) ได้ชี้ให้เห็นถึงหลักการให้บริการที่สำคัญมี 5 ประการ คือ

1. หลักความสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ ประโยชน์และบริการที่องค์กรจัดให้มีนั้น จะต้องตอบสนองความต้องการของบุคลากรส่วนใหญ่ หรือทั้งหมด มิใช่เป็นการจัดให้แก่บุคคลกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มิฉะนั้นแล้วนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์สูงสุดในการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ และบริการแล้วยังไม่คุ้มค่ากับการดำเนินงานนั้น ๆ ด้วย

2. หลักความสม่ำเสมอ กล่าวคือ การให้บริการนั้น ๆ ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ มิใช่ทำ ๆ หยุด ๆ ตามความพอใจของผู้บริการหรือผู้ปฏิบัติงาน

3. หลักความเสมอภาค บริการที่จัดนั้นจะต้องให้แก่ผู้มาใช้บริการทุกคนอย่างเสมอหน้าและเท่าเทียมกันไม่มีการให้สิทธิพิเศษแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่งในลักษณะต่าง ๆ จากกลุ่มคนอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

4. หลักความประหยัด ค่าใช้จ่ายที่จะต้องใช้ในการบริการจะต้องไม่มากเกินไปจนเกินกว่าผลที่จะได้รับ

5. หลักความสะดวก บริการที่จัดให้แก่ผู้รับบริการจะต้องเป็นไปในลักษณะปฏิบัติได้ง่าย สะดวก สบาย สิ้นเปลืองทรัพยากรไม่มากนัก ทั้งยังไม่เป็นการสร้างภาระยุ่งยากใจให้แก่ผู้บริการหรือผู้ให้บริการมากเกินไป

คุณลักษณะ 7 ประการแห่งการบริการที่ดี มีดังนี้ (วันชัย เด่นพ่ายพ, 2542, น. 19-21)

S = Smiling & Sympathy

ยิ้มแย้มและเอาใจเขามาใส่ใจเราเห็นอกเห็นใจต่อความลำบากยุ่งยากของลูกค้า

E = Early Response

ตอบสนองต่อความประสงค์จากลูกค้าอย่างรวดเร็วทันใจ โดยมีทันได้เอ่ยปากเรียกหา

R = Respectful

แสดงออกถึงความนับถือให้เกียรติลูกค้า

V = Voluntariness manner

ลักษณะการให้บริการเป็นแบบสมัครใจและเต็มใจทำ มิใช่ทำแบบเสีย
มิได้

I = Image Enhancing

แสดงออกซึ่งการรักษาภาพพจน์ของผู้ให้บริการและเสริมภาพพจน์ของ
องค์การด้วย

C = Courtery

กิริยาอาการอ่อนโยน สุภาพและมีมารยาทดี อ่อนน้อม

E = Enthusiasm

มีความกระตือรือร้น และกระตือรือร้นให้บริการมากกว่าที่คาดหวัง
เสมอ

การให้บริการของรัฐ

บรรจง กาญจนกุล (2526, น. 7) ให้ความหมายว่า บริการประชาชน (public service) คล้ายกับสินค้าสาธารณะว่า หมายถึง กิจกรรมทุกประเภทที่รัฐจัดทำขึ้น เพื่อสนองความต้องการส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งอาจแบ่งได้ 2 ประเภท คือ กิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการในด้านความสะดวกในการดำเนินชีวิต

ถาวร โปธิสมบัติ (2530, น. 9) ได้ให้ความหมายของการบริการประชาชน หมายถึง การที่องค์การของรัฐได้กระจายสินค้าสาธารณะออกไปให้กับประชาชนในสังคม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนให้มากที่สุดโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและยังต้องการศึกษาหลักการให้บริการประชาชนของรัฐ ต้องคำนึงถึงหลัก 3 ประการคือ (2530, น. 9)

(1) เพื่อประโยชน์สาธารณะ

การบริการประชาชน เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ขององค์การของรัฐกับประชาชน โดยมีเป้าหมายที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ประชาชน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนซึ่งองค์การของรัฐมีบทบาทหน้าที่สำคัญ 2 ประการ ดังนี้

1.1 เป็นกลไกปกครองดูแลประชาชนให้ปฏิบัติตามครรลองของกฎหมาย

1.2 เป็นกลไกจัดสรรทรัพยากรและการบริการพื้นฐานทางสังคม

การให้บริการขององค์การของรัฐ จึงประกอบด้วยองค์การ 2 ประเภท คือ องค์การที่ให้บริการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และองค์การที่ให้บริการเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล โดยองค์การที่ดำเนินการเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทำหน้าที่ในการควบคุมให้ประชาชนอยู่ภายใต้กฎหมายและเกิดความเป็น

ระเบียบขึ้นในสังคม ส่วนองค์การให้บริการเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล เป็นองค์การที่ส่งเสริมความเป็นอยู่ อาชีพและอนามัยให้ดีขึ้น

(2) หลักการบริการประชาชน

การบริการประชาชนซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐ จะต้องบริการประโยชน์สาธารณะรัฐ จะต้องทำหน้าที่ให้บริการต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน เช่น การรักษาความสงบเรียบร้อยและการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งในสังคม การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การรักษาสิทธิมนุษยชน โดยกฎหมาย การป้องกันประเทศ การให้สิ่งตอบแทนแก่สมาชิกในสังคม ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อ ชชาติบ้านเมือง การออกกฎหมายสวัสดิการแก่ผู้ใช้แรงงาน การระดมทรัพยากร ได้แก่ เงินภาษี อากรจากสังคม การสาธารณสุข การบริการแก่ผู้ยากจนให้เปล่าโดยบัตรสุขภาพ การให้ การศึกษา แก่เยาวชนให้เปล่า การวางแผนใช้พลังงานและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาและวางแผน ชุมชนเมือง การจัดทำบริการสาธารณะ

(3) หลักการบริหารในด้านการบริการประชาชน

รัฐมีเป้าหมายการบริการเพื่อความพึงพอใจของประชาชน รัฐมีหน้าที่เป็นองค์การ ของรัฐ ถ้าเจ้าหน้าที่ขององค์การของรัฐบริการประชาชนดีแล้ว ประชาชนที่ได้รับบริการจาก องค์การของรัฐควรมีความสบายใจ ซึ่งผลที่ได้จากการบริการของรัฐดังกล่าว ประชาชนจะพอใจ และให้ความร่วมมือกับรัฐ

การเข้าถึงบริการ

อนุวัฒน์ ศุภชุติน (2536, น. 19-20) ได้ให้ความเห็นว่าการเข้าถึงการบริการได้แก่ การเข้าถึงภูมิศาสตร์ด้านภาษาศาสตร์และการจัดการองค์การที่ให้ความสะดวกแก่ผู้ป่วย เช่น ระบบนัดเวลาที่บริการ

เพนชาสกีร์ และ โทมัส (Penchasky and Thomas, 1981, pp. 127-140) ได้เสนอ แนวคิดเกี่ยวกับการเข้าถึงการบริการทางการแพทย์ไว้ดังนี้

1. ความเพียงพอของบริการที่มีอยู่ (Availability) คือความเพียงพอระหว่างบริการที่มีอยู่ กับความต้องการขอรับบริการของผู้ป่วย
2. การเข้าถึงแห่งบริการได้อย่างสะดวก โดยคำนึงถึงลักษณะที่ตั้งและการเดินทาง
3. ความสะดวกและสิ่งอำนวยความสะดวกของแหล่งบริการ (Accommodation) ได้แก่ แหล่งบริการที่ผู้รับบริการยอมรับว่าให้ความสะดวก
4. ความสามารถของผู้รับบริการในการที่จะเสียค่าใช้จ่าย

5. การยอมรับคุณภาพบริการ (Acceptability) ซึ่งในที่นี้จะหมายถึงการยอมรับในลักษณะของผู้ให้บริการด้วย

บราวน์, ฟรานโก และ ฮาร์ทเซล (Brown, Franco and Hatzel, 1992, p. 143) กล่าวว่า การเข้าถึงหมายถึง การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ ซึ่งไม่มีข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมองค์กร หรือการกีดกันด้านภาษา ในด้านภูมิศาสตร์ สามารถวัดได้จากการคมนาคม ระยะเวลาในการเดินทางและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ขวางกั้นการได้รับบริการของผู้ป่วย ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ความสะดวกในการเข้าถึงบริการ ความรวดเร็ว ของระยะเวลาที่รอคอยบริการ การใช้ภาพที่เข้าใจง่าย ในการสื่อสารกับผู้ป่วย มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการรู้สึกมีคุณค่า ความเชื่อและทัศนคติของผู้ป่วย

จากความหมายการเข้าถึงบริการดังกล่าว สรุปได้ว่า การเข้าถึงบริการนั้น หมายถึง การที่ผู้รับบริการได้รับความสะดวกรวดเร็ว ในการมารับบริการในการเดินทาง ทั้งระยะทาง และระยะเวลาในการเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้จากสถานบริการระยะเวลาที่รอคอยสั้น ค่าใช้จ่ายเหมาะสม และข้อมูลที่ได้รับ

แนวคิดเกี่ยวกับเจตคติ

สุนทรี โคมิน ได้กล่าวถึง แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเจตคติ ของโรคิช (Rokeach, 1968) โดยกล่าวถึงเจตคติของผู้คนต่อสิ่งหนึ่งหรือบุคคลหนึ่ง ซึ่งหมายถึง การรับรู้ความเชื่อหรือความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบในคนนั้น และความโน้มเอียงที่จะสนับสนุนหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อด้านบุคคลนั้นทั้ง 3 ด้าน รวมทั้งบ่งบอกเจตคติของผู้คนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โรคิช ยังกล่าวถึงลักษณะของเจตคติ ดังนี้

1. เจตคติมีลักษณะค่อนข้างคงที่ถาวร (Relatively Enduring) ความคงที่ถาวรมันบ่งบอกถึงบางสิ่งบางอย่างที่เกิดการเรียนรู้สะสมมานาน

2. เจตคติเป็นองค์การรวมของความเชื่อ (An Organization Of Beliefs) นักทฤษฎีหลายท่านเชื่อว่า เจตคติไม่มีส่วนประกอบ (Element) เดียว หากแต่มีมากกว่า 2 ส่วนประกอบขึ้นไป แล้วเกาะกันเป็นกลุ่ม (Cluster) ส่วนประกอบนี้คือ ความเชื่อที่รวมกันมีปฏิกิริยาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง

3. เจตคติเป็นความพร้อมที่จะทำหรือปฏิบัติตอบ (Response) เป็นการบ่งบอกถึงลักษณะของความเป็นแรงจูงใจ (Motivational Force) ที่มีพลังผลักดันให้เกิดการกระทำ

4. ความเชื่อ (Belief) เป็นความนึกคิดนับถือ โดยที่เจ้าตัวจะรู้หรือไม่ก็ตามเป็นสิ่งที่สามารถจะศึกษาวัดได้จากคำพูดหรือการกระทำของคน

ความเชื่ออาจทำหน้าที่ 3 ประการคือ

4.1 พรรณนา (Describe) ถึงสิ่งของความคิดหรือสถานการณ์ว่า “จริง” หรือ “ไม่จริง” (True/Dalse)

4.2 ประเมิน (Evaluate) ว่าดี หรือ ไม่ดี

4.3 สนับสนุน (Advocate) การกระทำบางอย่างเป็นสิ่งพึงปรารถนา หรือไม่ปรารถนา นอกจากนี้ยังมีผู้ให้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับเจตคติต่าง ๆ กันหลายท่าน อาทิ หลุยส์ เธอสโตน (Louis Thurstone, 1928) กล่าวว่า “เจตคติของคนหนึ่งคนต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือ เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็คือความรู้สึกชอบพอ หรือไม่ชอบพอของเขา” (Favorableness Or His Felling) ต่อสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้น

จากแนวคิดทฤษฎีเจตคติต่าง ๆ สามารถสรุปความหมายของเจตคติได้ดังนี้

เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกและปฏิกิริยาความพร้อมที่จะกระทำในเชิงบวกหรือลบที่มีต่อบุคคล เฉพาะสิ่ง เฉพาะเรื่อง หรือ เฉพาะสถานการณ์

2. เรือนจำและระบบงานเรือนจำ

เรือนจำเป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นมา เพื่อสนองต่อวัตถุประสงค์ของการลงโทษหลายประการ ทั้งการป้องกันสังคมจากผู้กระทำผิด การข่มขู่ยับยั้งอาชญากรรม การแก้แค้นทดแทนผู้กระทำผิดให้หลบจำ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ซึ่งงานเรือนจำในแต่ละสมัยสนองต่อวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อมากน้อยแตกต่างกันไป และมีการพัฒนาทั้งแนวคิดและวิธีการตลอดมาจนปรากฏเป็นระบบเรือนจำในปัจจุบัน ที่ประกอบด้วยเรือนจำหลายประเภทโดยอาจแบ่งเรือนจำเป็นระบบต่าง ๆ ตามประเภทของผู้ต้องขัง หรือระดับความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ เรือนจำแต่ละแห่งมีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่ต่างกันไป ทั้งนี้เพื่อสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้กระทำผิดแต่ละคนที่ต่างกัน (ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา, 2539, น. 173) Montilla (อ้างถึงใน ยศวันต์ บริบูรณ์ธนา, 2539, น. 180-181) ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของเรือนจำที่แตกต่างจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ คือ เรือนจำมีลักษณะของสถาบันแบบเบ็ดเสร็จ (Total Institution) นักวิชาการบางท่านได้เปรียบเทียบเรือนจำกับองค์กรบางแห่ง เช่น โรงพยาบาล โรคจิต ค่ายทหาร และพบว่ามีความคล้ายคลึงกัน คือ สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ

ซึ่งหมายถึง การที่สถาบันควบคุม การดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของสมาชิกภายในสถาบันให้ เป็นไปตามความต้องการของสถาบันนั้น โดยใช้กฎและระเบียบ และมีการแบ่งกลุ่มของสมาชิก ชัดเจนเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ควบคุม และกลุ่มผู้ถูกควบคุม ซึ่งก็คือ กลุ่มเจ้าหน้าที่และกลุ่ม ผู้ต้องขังนั่นเอง ในเรือนจำนั้นผู้ต้องขังต้องอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยและการควบคุมดูแลของ เจ้าหน้าที่ตลอดเวลา ผู้ต้องขังไม่สามารถควบคุม หรือเลือกจัดตารางชีวิตประจำวันของตนได้ ไม่ ว่าจะเป็นการกิน นอนหรือทำงาน และยังถูกควบคุมพฤติกรรมบางอย่างด้วย เช่น การมี เพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม การพักผ่อน หรือการหาความบันเทิงนอกเหนือจากที่ถูกระบุกำหนด เป็น ต้น การเนิ่นชีวิตภายใต้สถาบันแบบเบ็ดเสร็จ เช่นเรือนจำ จึงเป็นการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้การ ควบคุมและต้องดำเนินไปตามตารางที่กำหนด

ลักษณะเฉพาะของเรือนจำอีกประการที่สำคัญ คือ การมีเป้าหมายที่ขัดแย้งกัน เป้าหมายหลักของงานเรือนจำ ในปัจจุบัน คือ การควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัย ส่วน อีกเป้าหมายคือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังให้กลับเป็นพลเมืองดี ซึ่งเป้าหมาย 2 ประการนี้ มีความ ขัดแย้งกัน

เป้าหมายของงานเรือนจำที่เน้นหนักการควบคุมดูแลผู้ต้องขังนั้นมาจากแนวคิดที่ว่า การจำคุกเป็นการลงโทษวิธีการหนึ่ง เพื่อแก้แค้นผู้กระทำผิดให้หลบจำและไม่กลับมากระทำผิด ซ้ำอีก เรือนจำจึงต้องทำหน้าที่ควบคุมดูแลผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนี เพื่อชดใช้ความผิดให้ครบ กำหนดโทษ ส่วนเป้าหมายของเรือนจำที่เน้นการแก้ไขฟื้นฟูนั้น มาจากแนวคิดที่เน้นการแก้ไข ผู้กระทำผิดโดยการพิจารณาถึงสาเหตุของการกระทำผิดและให้การแก้ไขที่สาเหตุนั้น เรือนจำจึง ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือและแก้ไขผู้ต้องขังโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การให้การศึกษา การฝึก วิชาชีพ การรักษาทางจิตวิทยา และการรักษาพยาบาลทางการแพทย์เมื่อมีการเจ็บป่วย เป็นต้น

กรมราชทัณฑ์

ราชทัณฑ์ นับเป็นหน่วยงานลำดับสุดท้าย ในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม โดยมี เรือนจำและทัณฑสถานทำหน้าที่หลักในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาล หรือ กฎหมายอื่นใดซึ่งบัญญัติให้อำนาจไว้ ประกอบด้วย การลงโทษ การควบคุม การให้การศึกษา อบรม ฝึกวิชาชีพ การบำบัดรักษา การสงเคราะห์ และการจัดสวัสดิการแก่ผู้กระทำผิด รวมทั้งการ คำนวณสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ เพื่อมุ่งประโยชน์ในการแก้ไข ปรับปรุงแต่งจิตใจเปลี่ยนทัศนคติผู้กระทำผิดให้กลับประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ภายใต้รูปแบบการ

ลงโทษที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ประเภทของอาชญากร ลักษณะความร้ายแรงแห่งอาชญากรรม และนโยบายอาญาของรัฐบาลที่สอดคล้องกับภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมระบบความเชื่อในสังคมเป็นแนววินิจฉัยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดที่มุ่งประสานประโยชน์ในการแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับประพฤติตนเป็นพลเมืองดี กับการคุ้มครองพิทักษ์ความปลอดภัยผาสุกแก่ชนในชาติ

กรมราชทัณฑ์ มีวิสัยทัศน์ และพันธกิจ ดังนี้

วิสัยทัศน์ (Vision) ในช่วงปี 2547-2551 ได้แก่ เป็นองค์กรชั้นนำของอาเซียนในการควบคุมแก้ไขและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม

พันธกิจ (Mission) ในช่วงปี 2547-2551 ได้แก่

ข้อที่ 1 ควบคุมผู้ต้องขังอย่างมีอาชีพ

ข้อที่ 2 บำบัดฟื้นฟูและแก้ไขพฤตินิสัยของผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดองค์กร

กรมราชทัณฑ์ สังกัดกระทรวงยุติธรรม มีการแบ่งส่วนราชการเป็นการบริหารส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 ดังนี้

ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

1. สำนักงานเลขาธิการกรม
2. กองการเจ้าหน้าที่
3. กองคลัง
4. กองนิติการ
5. กองบริการทางการแพทย์
6. กองแผนงาน
7. ทัดทสถานตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
8. เรือนจำกลาง ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
9. เรือนจำพิเศษ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
10. สถานกักกัน ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
11. สถานกักขัง ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
12. สถาบันพัฒนาข้าราชการราชทัณฑ์
13. สำนักทัณฑปฏิบัติ
14. สำนักทัณฑวิทยา

15. สำนักพัฒนาพุดินิสัย

ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

1. เรือนจำจังหวัด ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด
2. เรือนจำอำเภอ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

เรือนจำและทัณฑสถาน ประเภทของเรือนจำ แบ่งได้ดังนี้

1. ทัณฑสถาน	25	แห่ง
2. เรือนจำกลาง	26	แห่ง
3. เรือนจำพิเศษ	4	แห่ง
4. สถานกักกัน	1	แห่ง
5. สถานกักขัง	2	แห่ง
6. เรือนจำจังหวัด	55	แห่ง
7. เรือนจำอำเภอ	24	แห่ง
รวม	137	แห่ง

สวัสดิการผู้ต้องขัง

กรมราชทัณฑ์ มีการจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังในหลากหลายรูปแบบ เริ่มตั้งแต่การจัดบริการสงเคราะห์และสวัสดิการเกี่ยวกับความเป็นอยู่และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน นับตั้งแต่การจัดเรือนนอน ห้องขัง การอนามัย การสุขภาพ การเลี้ยงดู การบันเทิง กีฬา ตลอดจนการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยไปแล้ว เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคม โดยแบ่งเป็น

1. การรักษาพยาบาลในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
2. การให้บริการทางการแพทย์
3. การจัดสวัสดิการด้านอนามัย
4. การจัดสวัสดิการด้านกีฬา
5. การจัดสวัสดิการด้านดนตรี
6. บ้านกึ่งวิถี (Half-way House)
7. การจัดตั้งสถานรับเลี้ยงเด็กบ้านบุญญาวรร
8. การเยี่ยมผู้ต้องขังและการติดต่อกับบุคคลภายนอก

การจัดประเภทเรือนจำและทัณฑสถาน (นัทธี จิตสว่าง, 2540, น. 44-47)

การที่จะควบคุมผู้ต้องขังไว้เพื่อการอบรมแก้ไขนั้น จำเป็นจะต้องมีการจัดประเภทเรือนจำ เพื่อแยกปฏิบัติให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ แต่การจะจัดเรือนจำแยกเป็นประเภทใดบ้างนั้น ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในการที่นำมาใช้ในการจัดประเภท

เกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการจัดประเภทเรือนจำที่สำคัญ ได้แก่ เกณฑ์เกี่ยวกับระดับความมั่นคงของเรือนจำ และเกณฑ์การจัดประเภทเรือนจำตามวัตถุประสงค์ของงานเรือนจำ ซึ่งแยกพิจารณาได้ดังนี้

การจัดประเภทเรือนจำตามระดับความมั่นคง

การจัดเรือนจำในลักษณะนี้เป็นรูปแบบของการจัดประเภทเรือนจำ ที่ยึดถือเกณฑ์ด้านความมั่นคงแข็งแรงในการควบคุมที่ลดหลั่นไปตามความมั่นคงแข็งแรงของเรือนจำ และความร้ายแรงของการกระทำผิดและระยะเวลาที่ถูกลงโทษ การจัดเรือนจำตามระดับความมั่นคงนี้ นิยมจัด 3 ระดับ คือ

เรือนจำระดับความมั่นคงสูง (Maximum Security Prison) เป็นเรือนจำที่เน้นการควบคุมเป็นหลัก ใช้สำหรับคุมขังผู้กระทำผิดที่มีลักษณะร้าย มีโทษสูงหรือกระทำผิดโดยสันดาน เรือนจำประเภทนี้จะประกอบด้วยกำแพงสูง มีเรือนนอนที่เข้มแข็ง จัดห้องขังเป็นสัดส่วน มีอุปกรณ์แจ้งเหตุร้ายและเครื่องมือสังเกตความเคลื่อนไหวของผู้กระทำผิด การอบรมและฝึกวิชาชีพแก่ผู้กระทำผิด จัดดำเนินการเฉพาะภายในเรือนจำและทัณฑสถานเท่านั้น

เรือนจำระดับความมั่นคงปานกลาง (Medium Security Prison) เป็นเรือนจำที่มีความมั่นคง รองลงมา เน้นการควบคุมพอสมควร แต่ยังไม่เป็นเรือนจำเปิด ใช้ควบคุมผู้กระทำผิดที่มีความร้ายแรงน้อยกว่าประเภทแรก หรือเป็นผู้กระทำผิดที่ผ่านเรือนจำที่มีความมั่นคงสูงมาแล้ว เมื่อลดโทษลงมาก็นำมาทำการควบคุมไว้ในบรรยากาศที่ผ่อนคลายการควบคุมมากกว่าเรือนจำระดับความมั่นคงสูงสุด การฝึกอาชีพแก่ผู้กระทำผิดในเรือนจำระดับความมั่นคงปานกลางจะเน้นหนักไปในด้าน อุตสาหกรรมภายในเรือนจำและมีการเกษตรบางส่วน

เรือนจำระดับความมั่นคงต่ำ (Minimum Security Prison) เป็นเรือนจำที่ไม่ได้เน้นหนักด้านการควบคุม ใช้คุมขังผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษโดยให้อิสระเสรีภาพในการเคลื่อนไหวแก่ผู้ต้องขังโดยการใช้ระบบให้ผู้ต้องขังรักษาระเบียบวินัย โดยจะคัดเลือกผู้กระทำผิดที่มีความประพฤติดีและไว้วางใจได้ ไปควบคุมไว้เพื่อเป็นการเตรียมการปลดปล่อยในเรือนจำที่มีความมั่นคงต่ำสุด ซึ่งได้แก่ เรือนจำเปิดหรือเรือนจำชั่วคราว เรือนจำประเภทนี้ไม่มีรั้วไม่มีกำแพงทรงขัง

ไม่มีผู้คุมถืออาวุธ มีแต่รั้วลวดหนาม การฝึกวิชาชีพก็เน้นหนักในด้านเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเบาเป็นส่วนใหญ่

การจัดประเภทเรือนจำและทัณฑสถานตามระดับความมั่นคงแข็งแรง เป็นการจัดรูปแบบเรือนจำยึดมั่นในหลักการควบคุมผู้กระทำผิดแบบดั้งเดิม คือ มุ่งคำนึงถึงการควบคุมผู้ต้องขังไว้อย่างมั่นคงแข็งแรงเพื่อป้องกันการหลบหนี ทำให้ไม่ได้เน้นในด้านการอบรมแก้ไขเป็นผลให้มี การคุมขังผู้ต้องขังให้อยู่ร่วมกันภายใต้ระบบการควบคุมที่เข้มงวดกดขี่มากเกินไปจนเป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงแต่งแก้ไขจิตใจผู้กระทำผิด

การจัดประเภทเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิด

การจัดประเภทเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิดนี้ เป็นการจัดประเภทเรือนจำโดยมุ่งที่จะอบรมแก้ไขผู้ต้องขังเป็นหลัก ยิ่งไปกว่าความมั่นคงปลอดภัยในการควบคุมโดยมุ่งควบคุมผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน เพื่อให้การอบรมแก้ไขสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท การจัดประเภทของเรือนจำตามประเภทของผู้กระทำผิดนี้ อาจแยกได้ ดังนี้

1. เรือนจำชาย เป็นเรือนจำที่ใช้คุมขังผู้ต้องขังชายประเภททั่วไปหลายประเภทไว้ด้วยกันเพียงแต่การจัดแยกแดนผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ออกจากกัน เป็นผู้ต้องขังในคดีประเภทต่าง ๆ เช่น ผู้ต้องขังในคดีเกี่ยวกับทรัพย์ ผู้ต้องขังในคดีเกี่ยวกับชีวิตร่างกายและผู้ต้องขังในคดีอาชญากรรม เป็นต้น เรือนจำประเภทนี้ นับเป็นเรือนจำที่มีอยู่แพร่หลาย เพราะผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำประเภทนี้

2. เรือนจำหญิงหรือทัณฑสถานหญิง เป็นเรือนจำที่ใช้สำหรับคุมขังผู้ต้องขังหญิงโดยเฉพาะ โดยเป็นการแยกออกจากผู้ต้องขังชายโดยเด็ดขาด ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในการอบรมแก้ไขจะมีแนวทางในการดำเนินการที่แตกต่างจากผู้ต้องขังชาย นอกจากนี้การดำเนินการในการควบคุมและการอบรมแก้ไขจะใช้ผู้หญิงเกือบทั้งหมด เจ้าหน้าที่ชายที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ในทัณฑสถานหญิงต่าง ๆ มักอยู่ภายนอกกำแพงเรือนจำ ทำหน้าที่บริหาร

3. ทัณฑสถานวัยหนุ่ม เป็นทัณฑสถานที่ใช้คุมขังผู้ต้องขังวัยหนุ่มเพื่อป้องกันการรังแกและการถ่ายทอดนิสัยหรือเทคนิคการกระทำผิดจากผู้ต้องขังที่มีความเชี่ยวชาญ ดังนั้นเพื่อให้การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังวัยหนุ่มเป็นพิเศษ จึงต้องเน้นการศึกษาอบรมที่แตกต่างจากผู้ต้องขังทั่วไป

4. ทัณฑสถานบำบัดพิเศษเป็นทัณฑสถานที่ใช้สำหรับคุมขังผู้ต้องขังคดีอาชญากรรม โดยเฉพาะผู้ต้องขังที่ติดยาเสพติด เพื่อให้การบำบัดรักษาผู้ต้องขังเหล่านี้โดยเฉพาะ ทั้งนี้โดยถือว่าผู้ต้องขังเหล่านี้เป็นผู้ป่วยที่จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษามากกว่าการลงโทษในฐานะที่เป็นอาชญากร

5. ทณฑสถานเปิด เป็นทณฑสถานที่มุ่งเน้นในเรื่องการเตรียมการปลดปล่อยผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษและจะกลับเข้าสู่สังคมชนบทให้ได้รับการฝึกอาชีพด้านการเกษตร สภาพของทณฑสถานเปิดจึงแตกต่างไปจากเรือนจำปิดโดยทั่วไป กล่าวคือ ทณฑสถานเปิดจะไม่มีกำแพงหรือป้อมยาม มีเพียงรั้วลวดหนามธรรมดา โดยมีลักษณะเช่นเดียวกับสวนเกษตรโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้เพราะมีวัตถุประสงค์ในการใช้ควบคุมผู้ต้องขังแตกต่างไปจากเรือนจำโดยทั่วไป

6. เรือนจำชั่วคราว เป็นเรือนจำที่ใช้เพื่อกิจการใดกิจการหนึ่งโดยเฉพาะเป็นการชั่วคราว เช่น เรือนจำชั่วคราวสำหรับคุมขังผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดี โดยใช้สถานี่ตำรวจเป็นเรือนจำชั่วคราว หรือเรือนจำชั่วคราวเพื่อการเกษตร เป็นการจัดพื้นที่ด้านการเกษตรสำหรับให้ผู้ต้องขังฝึก วิชาชีพด้านการเกษตรและประกาศเป็นเรือนจำชั่วคราว ซึ่งอาจเป็นกรณีที่ส่งตัวผู้ต้องขังไปทำงานแบบไปเช้าเย็นกลับ หรือจะส่งไปประจำเลยก็ได้

7. เรือนจำพิเศษ เป็นเรือนจำที่ใช้สำหรับคุมขังผู้ต้องขังระหว่างการพิจารณาคดีหรือคดียังไม่เสร็จเด็ดขาดตามกฎหมาย การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดีในเรือนจำพิเศษจะแตกต่างไปจากนักโทษเด็ดขาด กล่าวคือ ผู้ต้องขังระหว่างพิจารณาคดียังถือว่าเป็นผู้ที่บริสุทธิ์อยู่ จนกว่าศาลจะพิพากษาว่าเป็นผู้กระทำผิด ผู้ต้องขังเหล่านี้จึงมีสิทธิมากกว่านักโทษเด็ดขาดในเรือนจำทั่วไป

การบริหารระบบงานของเรือนจำ มีดังนี้คือ (สมบุญ ประสพเนตร, 2543, น. 17-28)

การบริหารงานทั่วไป อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายบริหารทั่วไป ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานธุรการ รับผิดชอบงานเลขานุการของผู้บริหารการโต้ตอบรับ-ส่ง และจัดเก็บหนังสือหรือเอกสารของทางราชการ รวมตลอดถึงการจัดทำแผนงานโครงการต่าง ๆ ของเรือนจำ

2. งานการเงินและบัญชี รับผิดชอบในการจัดทำบัญชี การรับ-จ่าย และเก็บรักษาเงินงบประมาณแผ่นดิน

3. งานการเจ้าหน้าที่และสวัสดิการข้าราชการ รับผิดชอบในการประสานงานกับกรมราชทัณฑ์เกี่ยวกับการสรรหาบุคคลเข้ารับราชการ การบรรจุแต่งตั้งโยกย้ายการเลื่อนระดับการศึกษาและฝึกอบรม การพิจารณาความดีความชอบ การขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ การจัดทำทะเบียนประวัติ การดำเนินการทางวินัย ตลอดจนการพ้นจากราชการของเจ้าพนักงานเรือนจำ

4. งานรับเรื่องราวร้องทุกข์ รับผิดชอบในการรับเรื่องราวร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ซึ่งเรือนจำจะต้องเปิดโอกาสให้ยื่นคำร้องทุกข์หรือเรื่องราวใด ๆ ได้โดยเสรี ด้วยการจัดทำผู้รับเรื่องราวร้องทุกข์ไว้ในเรือนจำ

5. งานประชาสัมพันธ์ รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่ข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลภายนอกเข้าใจการดำเนินงานของเรือนจำได้ดีขึ้น

6. งานพัสดุและอาคารสถานที่ รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดหาพัสดุครุภัณฑ์ด้วยเงินงบประมาณแผ่นดินมาใช้ในราชการ จัดทำทะเบียนพัสดุ เก็บรักษาเบิกจ่ายซ่อมบำรุง จำหน่ายออกจากบัญชี ตลอดจนบำรุงรักษาอาคารสถานที่ให้มั่นคงแข็งแรงและสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ

การบริหารงานทัณฑปฏิบัติ อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายทัณฑปฏิบัติ ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง รับผิดชอบในการตรวจสอบและปฏิบัติให้เป็นไปตามหมายศาล จัดทำทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง คำนวณวันพ้นโทษ ประสานงานเกี่ยวกับการย้ายผู้ต้องขังไปยังเรือนจำอื่น ดำเนินการเกี่ยวกับผู้ต้องขังตาย ตลอดจนการปล่อยตัวและการออกไปสุทธิหรือใบบริสุทธิ์แก่ผู้พ้นโทษ

2. งานทัณฑปฏิบัติ รับผิดชอบเกี่ยวกับการเลื่อนและลดชั้นผู้ต้องขัง การลดวันต้องโทษจำคุก การพักการลงโทษ และการขอพระราชทานอภัยโทษ

3. งานจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง รับผิดชอบในการศึกษาวิเคราะห์ผู้ต้องขังเพื่อกำหนดแนวทางในการบำบัดรักษา หรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสม เป็นรายบุคคลและจะต้องมีการจำแนกลักษณะซ้ำ ๆ ทุก 6 เดือน หรือ 1 ปี

4. งานคุมประพฤติ รับผิดชอบในการสอดส่องดูแลความประพฤติของผู้ต้องขังที่ได้รับพระราชทานอภัยโทษ พักการลงโทษ หรือลดวันต้องโทษจำคุก ซึ่งได้รับการปล่อยตัวออกไปอยู่นอกเรือนจำก่อนครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา ภายใต้เงื่อนไขการคุมประพฤติ

การบริหารงานควบคุมและรักษาการณ้อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายควบคุมและรักษาการณั้ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานควบคุม รับผิดชอบในการปกครองดูแลและควบคุมผู้ต้องขังมิให้ก่อเหตุร้ายหรือแหกหักเรือนจำหลบหนี การพิจารณาความดีความชอบของผู้ต้องขัง การเสนอความเห็นเกี่ยวกับการเลื่อนหรือลดชั้น การลงโทษทางวินัย การคัดเลือกผู้ต้องขังเพื่อจ่ายออกทำงานนอกเรือนจำ หรือการนำผู้ต้องขังป่วยออกไปรักษาตัว ณ สถานพยาบาลภายนอก

2 งานรักษาการณ์ รับผิดชอบในการดูแลรักษาความมั่นคงปลอดภัยของเรือนจำ จัดระบบการตรวจค้น และรักษาการณ์บริเวณเรือนจำ อาทิ บริเวณรอบกำแพงป้อมยาม รักษาการณ์ ตรวจค้นตัวเจ้าพนักงานบุคคลภายนอก และผู้ต้องขัง ตลอดจนสิ่งของและยานพาหนะที่ผ่านเข้าออกเรือนจำ จัดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่รักษาการณ์ตามจุดและเวลาต่าง ๆ ให้เหมาะสม

การบริหารงานการฝึกวิชาชีพอยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายฝึกวิชาชีพ ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานฝึกวิชาชีพ รับผิดชอบในการวางแผนและการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ความต้องการของตลาดและความถนัดของผู้ต้องขังแต่ละคน
2. งานเงินทุนผลประโยชน์ รับผิดชอบในการจัดทำบัญชี การรับ-จ่าย และเก็บรักษาเงินทุนผลประโยชน์จากการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง
3. งานพาณิชยกรรม รับผิดชอบในการหาตลาดและการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของเรือนจำ ซึ่งปัจจุบันได้มีการจำหน่ายทั้งในงานนิทรรศการผลิตภัณฑ์ราชทัณฑ์ ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในกรุงเทพฯ ตลอดจนการจำหน่ายที่ร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้าเรือนจำแต่ละแห่งซึ่งเปิดจำหน่ายทุกวัน การจำหน่ายในงานเทศกาลต่าง ๆ และการจำหน่ายแก่ผู้สั่งจ้างจากเรือนจำโดยตรง
4. งานพัสดุฝึกวิชาชีพ รับผิดชอบในการจัดหาพัสดุครุภัณฑ์ด้วยเงินทุนผลประโยชน์ของเรือนจำมาใช้ในการฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง จัดทำทะเบียนพัสดุ เก็บรักษาเบิกจ่าย ซ่อมบำรุง
5. งานยานพาหนะ รับผิดชอบในการจัดหา จัดทำทะเบียนควบคุมดูแลการใช้ ซ่อมบำรุงและจำหน่ายยานพาหนะที่จัดหาได้ด้วยเงินทุนผลประโยชน์ของเรือนจำ
6. งานสาธารณชนนอกเรือนจำ รับผิดชอบเกี่ยวกับการขออนุมัติ กรมราชทัณฑ์จัดส่งนักโทษเด็ดขาดออกไปทำงานสาธารณะภายนอกเรือนจำ ในปัจจุบันสามารถส่งนักโทษเด็ดขาดตั้งแต่ชั้นกลางขึ้นไปที่เหลือกำหนดโทษไม่เกิน 2 ปี ออกไปทำงานสาธารณะ

การบริหารงานการศึกษาอบรม อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ ประกอบด้วยหน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานการศึกษา รับผิดชอบเกี่ยวกับการบริหารและจัดการศึกษาวิชาสามัญและวิชาชีพ ตลอดจนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เรื่องการศึกษา อาทิ ห้องสมุด สื่อทัศนูปกรณ์ และการศึกษาทางไกลแก่ผู้ต้องขัง มีการจัดตั้งโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ ได้รับความร่วมมือจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรต่าง ๆ ระดับปริญญาตรี ได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ด้านการจัดการศึกษาวิชาชีพ ตามหลักสูตรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

2. งานอบรมผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการอบรมและพัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง จัดให้มีการปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่เพื่อแนะนำอบรมเกี่ยวกับระเบียบวินัยและการปฏิบัติตัวประจำวัน ภายในเรือนจำ จัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนส่งเสริม ปลุกฝังปรับเปลี่ยนทัศนคติ จิตสำนึก ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้เป็นไปในทางที่ดี

การบริหาร สวัสดิการ อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายสวัสดิการผู้ต้องขัง ประกอบด้วย หน่วยงานระดับ “งาน” ต่าง ๆ ดังนี้

1. งานสุทกรรม รับผิดชอบเกี่ยวกับการประกอบอาหารและจัดเลี้ยงผู้ต้องขังด้วยเงินงบประมาณที่ได้รับจากทางราชการสำหรับเป็นค่าอาหารผู้ต้องขัง ซึ่งรวมทั้งค่าข้าว ค่ากับข้าวและค่าเชื้อเพลิงด้วย การจัดซื้อเชื้อเพลิงหุงต้ม ข้าวสาร อาหารดิบทุกเรือนจำ

2. งานเยี่ยมญาติ รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการจัดให้ผู้ต้องขังได้รับการเยี่ยมเยียนจากครอบครัวและญาติมิตร ซึ่งจะเยี่ยมได้แต่เฉพาะผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตให้รับการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อจากบุคคลภายนอกเท่านั้น ถ้าเป็นผู้ต้องขังที่ถูกลงโทษทางวินัยโดยการตัดการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อกับบุคคลภายนอก มีกำหนดระยะเวลาไม่เกิน 3 เดือนก็จะเยี่ยมไม่ได้ นอกจากการเยี่ยมของทนายความตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา การเยี่ยมจะต้องเป็นไปตามวันเวลาที่เรือนจำ และทัณฑสถานแต่ละแห่งกำหนดไว้ กับจะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับอธิบดีกรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่ที่จะได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ด้านนี้ควรเป็นผู้โอภาปราศรัยมีมนุษยสัมพันธ์ เนื่องจากต้องให้บริการแก่ญาติผู้ต้องขังอยู่เป็นประจำ ในขณะเดียวกันก็ต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในระเบียบข้อบังคับซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงปลอดภัยหรือความสงบเรียบร้อยของเรือนจำได้ อาทิ การลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามเข้าทางของเยี่ยม การนัดแนะกับผู้ต้องขังที่จะโยนยาเสพติดหรือสิ่งของต้องห้ามข้ามกำแพงเข้าไปให้กับผู้ต้องขังภายในเรือนจำ เป็นต้น

3. งานเงินฝากผู้ต้องขัง รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี รับ-จ่ายเงินสด ธนาณัติ ตัวเงินหรือเอกสารอื่นใดแทนตัวเงินที่บุคคลภายนอกหรือญาติผู้ต้องขังฝากไว้ให้ผู้ต้องขัง

4. งานร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขัง รับผิดชอบการดำเนินงานร้านสงเคราะห์ผู้ต้องขังเพื่อเป็นการให้สวัสดิการแก่ผู้ต้องขังและเจ้าพนักงานเรือนจำที่จะซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแก่การครองชีพได้โดยสะดวกในราคาที่ไม่แพงกว่าท้องตลาด อีกทั้งยังยังเป็นเครื่องสกดกันมิให้มีการลักลอบนำสิ่งของต้องห้ามต่าง ๆ เข้ามาภายในเรือนจำด้วย

5. งานสังคมสงเคราะห์ รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังในด้านต่าง ๆ อาทิ การดำเนินการเกี่ยวกับเด็กติดผู้ต้องขัง การให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังที่มีปัญหา การประสานงานขอรับความช่วยเหลือจากองค์กรทางสังคมต่าง ๆ การประสานงานขอรับทุนการศึกษาแก่นักเรียนผู้ต้องขัง ตลอดจนการดำเนินการเกี่ยวกับการสงเคราะห์ ผู้ต้องขังภายหลังการปลดปล่อยเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพได้โดยสุจริต

6. งานสันติภาพการ รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการจัดสันติภาพการด้านต่าง ๆ แก่ผู้ต้องขังเพื่อสุขภาพอนามัยและการพักผ่อนหย่อนใจ อาทิ การฝึกและจัดแข่งขันกีฬากลางแจ้งและในร่มประเภทต่าง ๆ การจัดให้มีการแสดงดนตรีและการละเล่นเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียด ความวิตกกังวลและความวุ่นวาย

7. งานสุขภาพการ รับผิดชอบดำเนินการเกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขังและการสุขภาพของเรือนจำ เช่น การดูแลรักษาอาคารสถานที่ต่าง ๆ ของเรือนจำให้ถูกสุขลักษณะ คือ มีความสะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีการระบายอากาศที่ดี จัดให้มีส้วมและที่อาบน้ำเพียงพอสำหรับจำนวนผู้ต้องขัง การจัดและรักษาความสะอาดบริเวณโดยทั่วไป ทางระบายน้ำทิ้ง การกำจัดขยะมูลฝอย ยุ้ง เรือด แมลงวัน

3. กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ในปัจจุบัน

ภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ได้แก่การลงโทษผู้กระทำความผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล หรือคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ ซึ่งเน้นในด้านการลงโทษ การควบคุมไม่ให้หลบหนี การให้การศึกษอบรม การจัดสวัสดิการ และการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง ภายใต้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่สอดคล้องกับวิธีการราชทัณฑ์ โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้สังคมได้รับความปลอดภัย ทั้งในระหว่างผู้กระทำความผิดถูกควบคุมอยู่สถานที่ควบคุม และภายหลังการปลดปล่อยหรือพ้นโทษไปแล้ว ภายใต้หลักการปฏิบัติที่สำคัญโดยกำหนดวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ดำเนินการลงโทษและแก้ไขความประพฤติของผู้กระทำความผิด ตามคำพิพากษาของศาลและเอกสารอันเป็นคำสั่งของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ อันประกอบด้วย การลงโทษจำคุก กักขัง กักกัน และประหารชีวิต ตามขั้นตอนและวิธีการที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

2. ดำเนินการควบคุมผู้ต้องขังไม่ให้หลบหนี และทำการควบคุมผู้ต้องขังไว้ในสถานที่ควบคุมให้ได้รับการลงโทษตามระยะเวลาที่กำหนดไว้เพื่อเป็นการคุ้มครองสวัสดิภาพความ

ปลอดภัยของประชาชน โดยพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ควบคุมแยกข้างและการย้ายผู้ต้องขังที่สอดคล้องกับระยะเวลาต้องโทษ

3. ดำเนินการให้การศึกษาวิชาสามัญแก่ผู้ต้องขัง ที่ถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ และทัณฑสถาน ตามลักษณะพื้นความรู้ของผู้ต้องขังแต่ละคน ในรูปการศึกษาผู้ใหญ่ที่สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนของกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

4. ดำเนินการให้การศึกษาวิชาชีพแก่ผู้ต้องขัง ตามรูปแบบการศึกษาผู้ใหญ่ของกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ โดยคำนึงถึงความถนัด ความสนใจ และพื้นความรู้ของผู้ต้องขังแต่ละคนเป็นหลักเกณฑ์ในการศึกษาวิชาชีพ ซึ่งมีอยู่หลายประเภท เช่น การฝึกวิชาชีพประเภทงานช่างและฝีมือ วิชาชีพที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรม วิชาชีพทางการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ และวิชาชีพเบ็ดเตล็ด เช่น ช่างตัดผม เป็นต้น

5. ดำเนินการให้การอบรมทางสังคมศึกษาทางศีลธรรมจรรยาและศาสนา เพื่อพัฒนาจิตใจและยกระดับมาตรฐานความประพฤติของผู้ต้องขังที่เสื่อมโทรมหรือสูญเสียไปแล้วให้กลับคืนสู่สภาวะปกติหรือกลับตัวเป็นพลเมืองดีต่อไป โดยวิธีการอบรมวิชาหน้าที่พลเมืองดี ศีลธรรมจรรยาและใช้หลักศาสนา เพื่อกล่อมเกล่าจิตใจผู้ต้องขัง ตามแนวทางเชื้อศรัทธาแห่งศาสนาที่ผู้ต้องขังเลื่อมใส

6. การจัดบริการเกี่ยวกับสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ทั้งในระหว่างที่ต้องคุมขัง และภายหลังการปลดปล่อยแล้ว อาทิ การจัดบริการด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และสถานที่ควบคุมให้ถูกลักษณะเพียงพอ ตามสภาพความจำเป็นรวมตลอดถึงดำเนินการจัดหางาน หรือแนะนำช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ต้องขังตามสมควร

7. ดำเนินการจัดให้ผู้ต้องขังได้รับงานตามความเหมาะสมแก่เพศ อายุ ความถนัด ความสนใจ ความสมบูรณ์ทางร่างกายและอื่น ๆ โดยมีความมุ่งหมายให้ผู้ต้องขังมีนิสัยรักงาน มีความอดทน มีสุขภาพอนามัยดี และมีจิตใจสงบรวมตลอดถึงเป็นการลงโทษผู้ต้องขังส่วนหนึ่งด้วย

8. การติดต่อประสานงานกับส่วนราชการและประชาชนทั่วไป การประสานงานของกรมราชทัณฑ์ไม่ว่าเป็นการประสานภายใน การประสานงานกับส่วนราชการภายนอกหรือประชาชนทั่วไป ถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งที่เจ้าหน้าที่พึงตระหนัก และส่งเสริมให้มีการประสานงานและเข้าใจอันดีระหว่างกัน

9. ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้า และแสวงหาวิธีการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ที่สอดคล้องกับหลักทางวิทยาศาสตร์ และ นโยบายของกันปราบปรามอาชญากรรมของชาติอันเป็นส่วนร่วมนับเป็นกิจกรรมที่จำเป็นต้องส่งเสริมให้มีขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง

10. ดำเนินการจัดให้มีระบบการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ที่มีประสิทธิภาพ และประหยัด ส่งเสริมการใช้ระบบคุณธรรมประกอบการคัดเลือกบรรจุแต่งตั้ง เลื่อนขั้น เลื่อนตำแหน่งการฝึกอบรม และการพัฒนาเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ทุกระดับให้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดภายในเรือนจำ

ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ได้ดำเนินการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดภายในเรือนจำเหมือนอย่างเรือนจำและทัณฑสถานอื่น ๆ ซึ่งปฏิบัติตามนโยบายและกฎข้อบังคับตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ โดยเฉพาะพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 และพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2482 ตลอดจนข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังดังกล่าวได้ปฏิบัติดังนี้

1. ให้การศึกษาแก่ผู้ต้องขังทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพ ในรูปแบบหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

2. ให้การฝึกวิชาชีพผู้ต้องขัง โดยยึดหลักการใช้ฝีมือเป็นหลัก และงานที่เหมาะสมแก่เพศ อายุ ความถนัด ความสนใจ ความสมบูรณ์แห่งร่างกาย หรืองานที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ต้องขังมีนิสัยรักการทำงาน ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้เมื่อพ้นโทษไปแล้ว

3. ให้การอบรมพัฒนาจิตใจทั้งทางสังคมวิทยา ศีลธรรมจรรยา และการศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและการยกระดับมาตรฐานความประพฤติของผู้ต้องขังที่เสื่อมโทรม หรือสูญเสียไปให้กลับสู่สภาวะปกติ เป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป โดยเชิญวิทยากรจากภายนอกเข้าอบรมเช่น อารามนาพระสงฆ์เข้าแสดงธรรมในวันหยุดราชการเสาร์-อาทิตย์ และวันสำคัญของชาติและศาสนา

4. จัดสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังที่อยู่ภายในเรือนจำในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดสวัสดิการด้านสุขอนามัย การรักษาพยาบาล การเยี่ยมญาติ การจัดเลี้ยงอาหารและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังที่พ้นโทษ

จากหลักปฏิบัติดังกล่าว ทักษสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ มีความมุ่งหวังเพื่อที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ต้องขังเหล่านั้นให้ปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดี มีความรู้ และมีวิชาชีพที่ถูกต้องติดตัวไป เพื่อสามารถนำไปประกอบวิชาชีพเลี้ยงตนเอง ครอบครัว ภายหลังพ้นโทษออกไปจากเรือนจำเพื่อปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกได้และไม่หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก

การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง

การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง เป็นการช่วยเหลือให้ผู้ต้องขังมีกำลังใจที่จะกลับประพฤติตนเป็นพลเมืองดี การจัดสวัสดิการ และการสงเคราะห์ผู้ต้องขังมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

1. การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ระหว่างถูกคุมขังอยู่เรือนจำ และทัณฑสถาน
2. การสงเคราะห์ภายหลังการปลดปล่อย

การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังระหว่างถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ และทัณฑสถาน

การจัดสวัสดิการและสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังขณะถูกคุมขัง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้สึกว่าการลงโทษนั้นเป็นสิ่งที่ทนได้ และมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขัง พัฒนาจิตใจผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการ และการสงเคราะห์ในลักษณะนี้ได้แก่

การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เรือนจำและทัณฑสถานเปรียบเสมือนบ้านหรือแหล่งพักพิงของผู้ต้องขัง ฉะนั้นการจัดบริการสวัสดิการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยแก่ผู้ต้องขังให้ถูกสุขลักษณะ และหลักการราชทัณฑ์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการปรุงแต่งแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขัง

การบำรุงรักษาเรือนจำและทัณฑสถานให้สะอาด สวยงาม ถือเป็นนโยบายสำคัญแห่งกิจการราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์ได้มีหนังสือด่วนมากที่ มท 09505/ว. 70 ลงวันที่ 11 เมษายน 2520 เรื่องการพัฒนาและรักษาความสะอาดเรือนจำและทัณฑสถานและข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องของสหประชาชาติ ได้กำหนดหลักการไว้ในข้อ 9-14 ดังนี้

ข้อ 9 (1) เรือนจำใดที่มีห้องขังเดี่ยวหรือเรือนนอนเดี่ยว พึงจัดให้ผู้ต้องขังแต่ละคนนอนในห้องขัง หรือห้องนอนเดี่ยวในเวลากลางคืนตามลำพัง ถ้ามีเหตุผลพิเศษ เช่น กรณีมีผู้ต้องขังอยู่กันอย่างแออัด จะให้มีการยกเว้นจากข้อกำหนดนี้ก็ได้ แต่ก็ไม่ประสงค์ให้ผู้ต้องขัง 2 คนอยู่ห้องเดียวกัน

(2) เรือนจำใดมีห้องขังรวม ผู้ต้องขังที่จัดให้อยู่ห้องเดียวกันต้องได้รับการคัดเลือกอย่างรอบคอบว่าเหมาะสมที่จะอยู่รวมกันได้ ทั้งจะต้องมีเจ้าหน้าที่ควบคุมเป็นประจำในเวลากลางคืน ตามสภาพการณ์ของเรือนจำด้วย

ข้อ 10 อาคารสถานที่ที่จัดไว้สำหรับผู้ต้องขังทุกแห่ง โดยเฉพาะสถานที่จัดเป็นห้องนอน จะต้องถูกหลักอนามัย โดยพิจารณาถึงสภาพดินฟ้าอากาศ ข้อสำคัญจะต้องมีอากาศหายใจอย่างเพียงพอ พื้นห้องกว้างพอควร มีแสงสว่าง ความอบอุ่น และการระบายอากาศที่ดี

ข้อ 11 ในที่ทุกแห่งที่จัดให้ผู้ต้องขังใช้เป็นที่อยู่หรือทำงาน ควรมีลักษณะดังนี้

ก. หน้าต่างมีขนาดใหญ่พอที่ให้ผู้ต้องขังสามารถอ่านหนังสือหรือทำงานโดยแสงสว่างตามธรรมชาติได้ และต้องก่อสร้างหน้าต่างให้อากาศบริสุทธิ์ผ่านเข้ามาได้ ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์ปรับอากาศหรือไม่ก็ตาม

ข. จะต้องจัดให้มีแสงสว่างพอที่ผู้ต้องขังจะอ่านหนังสือ หรือทำงานโดยไม่เป็นอันตรายแก่สายตา

ข้อ 12 จะต้องให้มีส้วม และฝักบัวสำหรับอาบน้ำอย่างพอเพียงแก่ความจำเป็นของผู้ต้องขัง ทั้งจะต้องจัดให้สะอาด และไม่ประเจิดประเจ้อ

ข้อ 13 จัดให้มีห้องอาบน้ำ และฝักบัวสำหรับอาบน้ำอย่างเพียงพอเพื่อให้ผู้ต้องขังทุกคนสามารถอาบน้ำได้ และมีอุณหภูมิของน้ำที่อาบเหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และให้อาบน้ำบ่อยครั้งตามที่จำเป็นแห่งสุขภาพทั่วไป แต่อย่างน้อยที่สุดควรให้ผู้ต้องขังได้อาบน้ำสัปดาห์ละครั้งตามสภาพภูมิอากาศ

ข้อ 14 ทุกส่วนของเรือนจำที่ผู้ต้องขังอยู่เป็นประจำต้องพิถีพิถันรักษาให้เรียบร้อยตามสภาพการณ์แห่งภูมิอากาศ

การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับอนามัยและสุขภาพ

การปฏิบัติว่าด้วยการอนามัยและสุขภาพของเรือนจำและทัณฑสถานได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนใน พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ กฎกระทรวงมหาดไทย ระเบียบกระทรวงมหาดไทย และหนังสือที่เกี่ยวข้อง พอสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. กำหนดให้แพทย์ตรวจอนามัยผู้ต้องขังที่เข้าใหม่ และให้แยกผู้ต้องขังป่วยออกจากผู้ต้องขังอื่น หรือให้จัดส่งออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำและทัณฑสถานได้ตามความจำเป็น

2. ให้แพทย์เข้าตรวจเรือนจำในส่วนที่เกี่ยวข้องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขภาพของเรือนจำโดยทั่ว ๆ ไป ทุก 3 วัน พร้อมกับให้ชี้แจงแนะนำพัสดิและจดหมายเหตุไว้ในสมุดตรวจการด้วย

3. เรือนจำทุกแห่งจัดให้มีสถานพยาบาล เพื่อเป็นที่รักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วยและจัดให้ผู้มีความรู้พอสมควรมีหน้าที่ประจำสถานพยาบาลนั้น

4. ผู้ต้องขังที่ติดฟัน กัฏฐา สิ่งเสพติดอย่างอื่น อาการร้ายแรง หรือหญิงมีครรภ์หรือมีลูกอ่อนให้จัดเป็นผู้ป่วยโดยอนุโลม

5. ผู้ต้องขังทุกคนมีหน้าที่ต้องรักษาความสะอาด

(1) ในส่วนร่างกาย เครื่องนุ่งห่มหลับนอน หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตน

(2) ห้องขังและส่วนใดส่วนหนึ่งของเรือนจำ

6. ให้พัศดีจัดให้ผู้ต้องขังทุกคน เว้นแต่คนต้องขังและคนฝาก

(1) ตัดผมสั้น หรือโกนผมตามระเบียบ

(2) โกนหนวดและเครา

(3) ตัดเล็บ

(4) อาบน้ำและขัดถูร่างกาย

ทั้งนี้เมื่อไม่ขัดกับศาสนาของผู้ต้องขังนั้น

7. ให้พัศดีและออกกำลังกายตามควรเว้นแต่ผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างต้องโทษฐานผิดวินัยในเรื่องนี้ กรมราชทัณฑ์ได้กำชับกดดันให้ผู้ต้องขังมุ่งทำความสะอาดสถานที่ เครื่องนุ่งห่มหลับนอน และเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นนิจสิน และถือเป็นส่วนหนึ่งแห่งมาตรการปฏิบัติทางวินัยด้วย เฉพาะการสงเคราะห์ผู้ต้องขังเจ็บป่วยออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำและทัณฑสถาน ตามความในมาตรา 30 แห่ง พ.ร.บ. ราชทัณฑ์ 2479 และกฎกระทรวงมหาดไทย ข้อ 38 วรรค 4 บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 30 เมื่อแพทย์ผู้คุมการอนามัยของผู้ต้องขังยื่นรายงานแสดงความเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วย และถ้าคงรักษาตัวอยู่ภายในเรือนจำจะไม่ทุเลาขึ้น อธิบดีอนุญาตให้ผู้ต้องขังคนนั้นไปรักษาตัวในสถานที่อื่นใดนอกเรือนจำโดยมีเงื่อนไขอย่างใดแล้วแต่จะเห็นสมควรก็ได้ ในกรณีดังกล่าวมิให้ถือว่าผู้ต้องขังนั้นพ้นโทษ และถ้าผู้ต้องขังไปเสียจากสถานที่ซึ่งได้รับอนุญาตให้ไปรักษาตัวให้ถือว่ามีความผิดฐานหลบหนีการควบคุม

ข้อ 38 วรรค 4 หากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วยซึ่งจำเป็นต้องส่งไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ให้แพทย์แจ้งต่อพัศดีและทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำในรายงานนั้น ให้ชี้แจงอาการเจ็บป่วยที่ตรวจพบความเห็นในเรื่องโรค หรือชนิดของอาการเจ็บป่วย และสถานพยาบาลนอกเรือนจำที่เห็นชอบ ให้จัดส่งตัวไปรักษาพยาบาล

ฉะนั้นเพื่อให้การควบคุมและการที่จะส่งตัวผู้ต้องขังไปรักษาตัวนอกเรือนจำดังกล่าวข้างต้น เป็นไปตามเจตนารมณ์แห่งกฎหมายและหลักกฎหมาย และหลักมนุษยธรรม กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดวิธีปฏิบัติไว้ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 6 ลงวันที่ 7 กันยายน 2480 เรื่องการอนุญาตให้ผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำไว้ว่า

ในส่วนของแพทย์

ในรายงานของแพทย์ที่ยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำนั้นต้องระบุข้อความต่อไปนี้ คือ ชื่อผู้ต้องขัง วันเดือนปี ที่ทำการตรวจอาการป่วยไข้ อาการป่วยที่ตรวจพบชื่อโรค เพียงเท่าอุปกรณ์ในการรักษาที่มีอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถานและผู้ต้องขังอยู่ ณ นั้น จำทำการรักษาพยาบาลจนทุเลาดีขึ้นหรือไม่ ควรจะออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำที่ใด และจะต้องใช้เวลารักษาพยาบาลมากน้อยเท่าใด ในกรณีจำเป็นให้แพทย์รายงานด่วน แจ้งให้ปรากฏแต่เพียงชื่อ อาการป่วยเจ็บ และสถานที่

ในส่วนของคดี

เมื่อได้รับแจ้งจากแพทย์ว่าผู้ต้องขังคนใดจำเป็นต้องออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำหรือทัณฑสถานแล้วจะต้องตรวจสอบผู้บัญชาการโดยต้องระบุข้อความต่อไปนี้ ประกอบด้วย ชื่อผู้ต้องขัง ผู้ต้องขังอยู่ในประเภทใด เลขคดี และฐานความผิดที่ต้องหา กำหนดโทษ ได้รับโทษมาแล้วเท่าใด ยังเหลือโทษเท่าใด ปรากฏว่าเจ็บป่วยมานานเท่าใดแล้ว มีคนภายนอกผู้ใดจะมารับรองในการอนุญาตให้ไปรักษาตัวนอกเรือนจำ และปฏิบัติตามเงื่อนไขในการรับรองนี้ เห็นควรอนุญาตให้หรือไม่โดยระบุเหตุผลอะไร

ในส่วนของผู้บัญชาการเรือนจำ

เมื่อได้รับรายงานแพทย์และคดีว่าต้องผู้ต้องขังคนใดเจ็บป่วยควรออกไปรักษาตัวภายนอกเรือนจำให้ปฏิบัติดังนี้

1. ในกรณีปกติ หมายถึง กรณีที่เรือนจำและทัณฑสถานพิจารณาเห็นสมควรก็ให้เสนอเอกสารพร้อมหนังสือขออนุญาตไปยังอธิบดีกรมราชทัณฑ์ เพื่อนำผู้ต้องขังออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ทั้งนี้การที่จะนำตัวออกไปได้ต้องได้รับอนุญาตจากกรมราชทัณฑ์ก่อนหลักฐานที่เสนอไปพร้อมกับหนังสือขออนุญาตประกอบด้วย สำเนารายงานของแพทย์ สำเนารายงานของคดี และสำเนาหลักฐานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. ในกรณีจำเป็นและฉุกเฉิน ได้แก่ ในกรณีที่เห็นว่าการมีหนังสือขออนุญาตไปยังอธิบดีกรมราชทัณฑ์จะไม่ทันกับความจำเป็นก็ให้ผู้บัญชาการเรือนจำอนุญาตให้นำตัวผู้ต้องขัง

ป่วยเจ็บนั้นออกเรือนจำก่อนได้ แล้วให้เรือนจำรีบโทรเลข โทรศัพท์ หรือวิทยุขออนุญาตกรมราชทัณฑ์ และทันทีที่ได้นำตัวผู้ต้องขังป่วยออกไปแล้ว ให้ทำหนังสือแจ้งทราบละเอียดไปโดยมิชักช้า

การอนุญาตในข้อนี้ จำกัดให้ใช้ได้เฉพาะกรณีที่ผู้บัญชาการเรือนจำได้พิจารณาเห็นความจำเป็นและฉุกเฉิน คือ ผู้ต้องขังมีอาการป่วยมากจนอาจสิ้นชีวิตได้ ถ้าไม่นำตัวส่งออกไปรักษาทันที หรือไม่อาจรอรับอนุญาตจากอธิบดีกรมราชทัณฑ์เช่นกรณีปกติได้

ในคำสั่งของผู้บัญชาการเรือนจำในกรณีนี้ให้ผู้บัญชาการเรือนจำวางเงื่อนไขที่ผู้ต้องขังต้องปฏิบัติตามที่เห็นสมควรแก่กรณี

3. ในกรณีคนต้องขังระหว่างสอบสวน และพิจารณาเจ็บป่วย หลักการในข้อนี้กรมราชทัณฑ์เห็นความจำเป็น จึงได้กำหนดแนวทางปฏิบัติให้เรือนจำแนะนำผู้ต้องขังเจ็บป่วยหรือญาติยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งปล่อยตัวชั่วคราว หากไม่อาจจะทำเช่นนั้นได้ เช่น ไม่มีหลักทรัพย์ ค้ำประกัน เป็นต้น ก็ให้เรือนจำสอบถามไปยังศาลพร้อมความเห็นและรายงานของแพทย์เสียก่อน หากศาลไม่ขัดข้องทางเรือนจำต้องดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบเกี่ยวกับการอนุญาตนำผู้ต้องขังออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำและทัณฑสถานต่อไป

การควบคุมตัวผู้ต้องขังไปรักษาตัวนอกเรือนจำและทัณฑสถาน

กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดหลักปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังนี้

ส่วนที่เกี่ยวกับผู้ต้องขัง

1. ผู้ต้องขังที่ได้รับอนุญาตออกไปรักษาตัวนอกเรือนจำต้องอยู่ภายในเขตที่กำหนดจะออกไปนอกเขตได้ต่อเมื่อมีหนังสืออนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำ
2. ต้องยอมให้เจ้าพนักงานเรือนจำ พนักงานสืบสวนสอบสวน หรือแพทย์ผู้มีหน้าที่ในเรือนจำตรวจอาการเจ็บป่วย และการปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการอนุญาตนั้นได้
3. ต้องปฏิบัติตามคำแนะนำโดยชอบของผู้รับรองตัวไป
4. เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจตรวจอาการ หรือตรวจการปฏิบัติตามเงื่อนไขสั่งให้กลับเรือนจำต้องกลับไปเรือนจำที่ได้รับอนุญาต เว้นแต่ผู้บัญชาการเรือนจำนั้นหรืออธิบดีกรมราชทัณฑ์จะสั่งให้ไปอยู่เรือนจำอื่น
5. จะต้องเก็บรักษาหนังสืออนุญาตไว้กับตัวให้ดี เมื่อเจ้าพนักงานที่มีอำนาจตรวจอาการป่วยเจ็บ หรือมีอำนาจตรวจปฏิบัติตามเงื่อนไขขอคืนก็ต้องให้ดู หนังสืออนุญาตและคำรับรองให้ทำตามแบบและให้ทำเป็น 2 ฉบับมอบให้ผู้ต้องขังถือไว้ 1 ฉบับ และเก็บไว้ที่เรือนจำ 1 ฉบับ

ส่วนที่เกี่ยวกับเรือนจำและเจ้าหน้าที่ผู้ทำการควบคุม

1. ให้ทำการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานและมีสมรรถภาพในการควบคุม และกำชับให้เจ้าหน้าที่ทำการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด
2. หากมีความจำเป็นต้องให้ผู้ต้องขังที่ป่วยอยู่รักษาพยาบาลเป็นเวลาหลายวัน ควรจะจัดให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุมผลัดเปลี่ยนกันอย่างน้อย 2 คนขึ้นไป
3. หากผู้ต้องขังป่วยเป็นหญิง ควรจะได้จัดให้เจ้าหน้าที่หญิงไปควบคุมเว้นแต่ไม่มีเจ้าหน้าที่หญิง
4. ในกรณีที่แพทย์รับตัวผู้ต้องขังหญิงไว้รักษา ณ. โรงพยาบาลภายนอกเรือนจำและการควบคุมจำเป็นต้องใช้ห้องควบคุมร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ก็ให้ผู้บัญชาการเรือนจำแจ้งให้เจ้าหน้าที่ท้องที่ทราบเป็นลายลักษณ์อักษรทันที และให้ทำการควบคุมรับผิดชอบร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์และเจ้าหน้าที่ตำรวจ และให้ถือกุญแจและแม่กุญแจประจำห้องควบคุมฝ่ายละ 1 ชุด
5. การควบคุมผู้ต้องขังป่วยไปโรงพยาบาลนอกเรือนจำ ให้เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมมีอำนาจใช้กุญแจเป็นเครื่องพันธนาการได้ เว้นแต่ผู้ต้องขังนั้นเป็นผู้ร้ายสำคัญให้ใช้เครื่องพันธนาการอย่างอื่นที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงมหาดไทย เพื่อความปลอดภัยในการควบคุมก็ได้ แต่ถ้าในกรณีที่ผู้ต้องขังซึ่งป่วยไม่สามารถเดินได้จะไม่ใช้เครื่องพันธนาการใด ๆ ก็ได้ หรือเว้นแต่แพทย์เห็นว่าไม่เป็นการสมควรด้วยเหตุผลทางการแพทย์ ในกรณีเช่นนี้ให้แพทย์มีคำสั่งไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
6. ในกรณีที่มีการควบคุมผู้ต้องขังที่รักษาอยู่ที่โรงพยาบาล ถ้าการควบคุมรับผิดชอบในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ โดยเฉพาะให้ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้ดำรงตำแหน่งในลักษณะเทียบเท่าจะต้องจัดเจ้าหน้าที่ไปควบคุมให้พอแก่การป้องกันการหลบหนี และความปลอดภัยในทุกกรณี เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมผู้ต้องขังจะพลະจากการควบคุมผู้ต้องขัง หรือไม่ควบคุมชั่วขณะระยะเวลาหนึ่งโดยอ้างเหตุความจำเป็นโดยทางส่วนตัว อนามัยสุขภาพทางร่างกายหรือกิจธุระสำคัญเป็นพิเศษเป็นข้อแก้ตัว หรืออ้างความจำเป็นในเมื่อผู้ต้องขังหลบหนีไม่ได้
7. การควบคุมผู้ต้องขังจากเรือนจำหรือทัณฑสถานไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัย จะต้องระมัดระวังควบคุมเป็นพิเศษ ระมัดระวังมิให้มีการหลบหนีทุกขณะ และห้ามใช้เวลาไปกระทำการอย่างอื่นในระหว่างเดินทางไปโรงพยาบาลหรือสถานอนามัย
8. ในกรณีที่เหตุฉุกเฉินอันอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต หรือความปลอดภัยของผู้ต้องขังในระหว่างให้อยู่รักษาตัว ณ. โรงพยาบาลนอกเรือนจำ ให้เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมมีอำนาจนำตัว

ผู้ต้องขังออกจากที่เกิดเหตุ โดยวิธีที่ปลอดภัยที่สุดต่อการควบคุม และภยันตรายนั้น แล้วให้รายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำ เพื่อนำเสนออธิบดีกรมราชทัณฑ์พิจารณาสั่งการต่อไป

การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับอาหาร

การบริหารเกี่ยวกับอาหารแก่ผู้ต้องขังเป็นความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสำเร็จในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง และความสงบเรียบร้อยภายในเรือนจำและทัณฑสถาน ทั้งยังเป็นสิ่งจำเป็นเกี่ยวกับยังชีพของมนุษย์ กรมราชทัณฑ์จึงได้กำหนดข้อปฏิบัติอันเป็นหลักสำคัญในการจัดเลี้ยงอาหารแก่ผู้ต้องขังไว้อย่างชัดเจนในกฎกระทรวงมหาดไทย ออกตามความในมาตรา 58 แห่ง พ.ร.บ. 2479 ดังนี้

1. ห้ามมิให้ผู้ต้องขังหุงหาอาหารประกอบอาหารเป็นส่วนตัว หรือนำอาหารไปรับประทานนอกเขตที่ ซึ่งทางเรือนจำกำหนดให้สำหรับผู้ต้องขังทั่ว ๆ ไป โดยมีได้อนุญาตจากพัศดี
 2. นักโทษเด็ดขาดจักต้องรับประทานอาหารซึ่งทางเรือนจำจ่ายให้รับประทานอาหารส่วนตัวได้แต่เฉพาะตามที่อธิบดีกำหนดไว้ในข้อบังคับ
 3. คนต้องขังและฝากจะรับประทานอาหารส่วนตัวได้ตามควร
 4. จัดให้ผู้ต้องขังได้รับประทานอาหารอย่างน้อยวันละ 2 มื้อ คือ เช้าและเย็น อาหารมื้อหนึ่ง ๆ ให้ประกอบด้วยข้าวหรือสิ่งอื่นที่แทนข้าว และกับข้าวหรือสิ่งอื่นแทนกับข้าว
 5. ผู้ต้องขังที่ทำงานหนักหรือตรากตรำ หรือนักโทษเด็ดขาดตั้งแต่ชั้นดีขึ้นไป ผู้บัญชาการเรือนจำจะสั่งให้อาหารเพิ่มให้มากสิ่ง หรือมากมื้อขึ้นก็ได้ หรืออนุญาตให้นำอาหารส่วนตัวมารับประทานก็ได้
 6. อาหารที่ผู้ต้องขังจะรับประทานนั้นต้องให้แพทย์ตรวจก่อน ในกรณีที่แพทย์มาตรวจไม่ได้ ให้จัดเจ้าพนักงานเรือนจำเป็นผู้ตรวจ
 7. อาหารซึ่งตรวจพบว่าเน่าเสีย ไม่เป็นสิ่งที่พึงจะรับประทานนั้น ห้ามมิให้ยอมให้ผู้ต้องขังรับประทาน
 8. โดยปกติอาหารที่จะให้ผู้ต้องขังรับประทานนั้น ให้ปรุงขึ้นในเรือนจำให้จัดเจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขังดำเนินการปรุงอาหารเป็นการเฉพาะ ผู้ปรุงอาหารต้องผ่านการตรวจโรคและความเห็นของแพทย์
- นอกจากนั้น กรมราชทัณฑ์ยังได้กวดขันสั่งกำชับเรือนจำและทัณฑสถาน ต้องจัด

น้ำดื่มที่สะอาดให้ผู้ต้องขังได้ดื่มสะดวกทุกเวลา รวมทั้งจัดภาชนะเลี้ยงดูผู้ต้องขังให้เพียงพอตลอดจนจัดให้มีฝาปิดภาชนะใส่ข้าวและกับข้าวที่เหมาะสม เพื่อป้องกันแมลงวัน หรือสิ่งสกปรกอื่น ๆ ตกลงไปในอาหารอีกด้วย

ในการให้ผู้ต้องขังดำเนินการปรุงอาหารหรือประกอบอาหารนั้น โดยข้อบังคับกรมราชทัณฑ์ที่ 18/2486 ลงวันที่ 7 ธันวาคม 2486 เรื่องอัตราผู้ต้องขังประกอบอาหารและจัดเลี้ยงอาหารได้กำหนดให้มีอัตราส่วนดังต่อไปนี้

1. ผู้ต้องขังประกอบอาหารต้องไม่เกินร้อยละ 4 ของผู้ต้องขังจำนวนทั้งหมด
เศษของร้อยละต่ำกว่า 50 คน เพิ่มได้อีกไม่เกิน 2 คน ตั้งแต่ 50-89 คน เพิ่มได้อีกไม่เกิน 3 คน ตั้งแต่ 90 คนขึ้นไป เพิ่มได้ไม่เกิน 4 คน ถ้าเรือนจำใดจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมดไม่ถึงร้อยละให้มีได้ไม่เกิน 4 คน

2. ผู้ต้องขังทำการเลี้ยงอาหารต้องไม่เกินร้อยละ 2 ของจำนวนผู้ต้องขังทั้งหมด
เศษของร้อยละไม่เพิ่มให้ ถ้าเรือนจำใดมีผู้ต้องขังทั้งหมดไม่ถึงร้อยละ ก็ให้มีได้ไม่เกิน 2 คน และถ้าผู้ต้องขังทำการเลี้ยงอาหารตามอัตราดังกล่าวข้างต้นไม่พอแก่ความจำเป็น ก็ให้ใช้ผู้ต้องขังประกอบอาหารช่วยเหลือตามสมควร

เกี่ยวกับการเลี้ยงอาหารผู้ต้องขังต่างชาติ กรมราชทัณฑ์ได้มีระเบียบบังคับเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในระเบียบกรมราชทัณฑ์ ฉบับที่ 12 เรื่องการเลี้ยงอาหารผู้ต้องขังที่มีเชื้อชาติหรือสังกัดต่างประเทศ ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2481 ไว้ดังนี้

1. บรรดาผู้ต้องขังที่มีเชื้อชาติหรือสังกัดบังคับต่างประเทศนั้น จะได้รับการเลี้ยงดูเช่นเดียวกับผู้ต้องขังที่สังกัดสยาม

2. การจัดเลี้ยงอาหารนั้น ให้ถือความเสมอภาคเป็นหลักปฏิบัติ กล่าวคือจัดเลี้ยงอย่างเดียวกันสำหรับผู้ต้องขังโดยทั่วไปแห่งเรือนจำนั้น

การจัดอาหารอย่างอื่นเลี้ยงผิดแผกจากที่กล่าวมาในวรรคก่อน พึงกระทำในกรณีต่อไปนี้ คือ

ก. เมื่อปรากฏชัดว่าอาหารที่จัดเลี้ยงโดยทั่ว ๆ ไปนั้น ขัดต่อหลักศาสนาของผู้ต้องขัง

ข. เมื่อปรากฏชัดว่าความเคยชินอันเป็นชนบประเพณี หรือการปฏิบัติโดยเฉพาะของผู้ต้องขังมานานแล้วนั้น อาหารจัดเลี้ยงผู้ต้องขังโดยทั่ว ๆ ไป ขัดแย้งถึงแก่เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ผ่อนผัน

ค. เมื่อเป็นคนป่วยเจ็บซึ่งแพทย์แนะนำให้จัดอาหารอย่างอื่นเลี้ยง

3. อาหารที่จัดเลี้ยงนั้น พึงพิจารณาคุณภาพ และปริมาณ โดยคำนึงถึงอนามัยเป็นหลัก แต่ต้องไม่ฟุ่มเฟือย หรือมีรสชาติ หรือปรุงเป็นพิเศษเช่นบุคคลอิสระพึงเลือก และมีรับประทานตามความพอใจ

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยใช้หลักสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชน หมายถึง สิทธิ เสรีภาพ และอิสรภาพในชีวิต ร่างกาย ตลอดจนความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนที่ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ กฎบัตรสหประชาชาติ หรือตามแนวทางของกฎหมายระหว่างประเทศ รวมถึงข้อตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยร่วมเป็นภาคี และมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม ทั้งนี้โดยคำนึงถึงมาตรฐานสากลที่นานาอารยประเทศยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ

มนุษย์ทุกคนต้องการมีชีวิตอยู่ในโลกด้วยอิสรภาพในการพูด ความเชื่อถืออิสรภาพพ้นจากความหวาดกลัวและความต้องการ โดยได้รับความคุ้มครองจากหลักบังคับของกฎหมาย นานาประเทศจึงได้ร่วมกันจัดทำเอกสารรับรองสิทธิมนุษยชนชาติ เรียกว่า “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” นับตั้งแต่ที่สหประชาชาติได้ลงมติรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 1984 เป็นต้นมาถือได้ว่าเป็นเอกสารรับรองสิทธิมนุษยชนที่สำคัญที่สุดของมวลมนุษยชาติ ทำให้สิทธิมนุษยชนซึ่งเดิมถือเป็นเรื่องภายในของแต่ละประเทศที่จะให้การรับรอง คุ้มครองหรือจำกัดตามที่เห็นสมควรมาเป็นสิทธิระหว่างประเทศที่ทุกประเทศจะเข้ามาร่วมกัน สอดส่อง ดูแล และแก้ไข กรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศใดประเทศหนึ่งอันขัดต่อหลักการที่ประเทศประกาศไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

สิทธิตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนนั้น จำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ

1. สิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้แก่ สิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิในการเคลื่อนไหวอย่างอิสระ สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน สิทธิที่จะทำการสมรส สิทธิในความเสมอภาคตามกฎหมาย และสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาที่เป็นธรรม ถ้าถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา สิทธิในความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา สิทธิในการพูดโดยเสรี เป็นต้น

2. สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้แก่สิทธิในการศึกษา สิทธิที่จะจัดตั้งสหภาพแรงงาน สิทธิในมาตรฐานการครองชีพอันเพียงพอสำหรับสุขภาพ และความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว สิทธิในการได้พักผ่อนและมีเวลาว่าง และหยุดงานเป็นครั้งคราวโดยได้รับสินจ้าง

ปฏินญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมีสภาพเป็นเพียงเอกสารที่กำหนดสิทธิมนุษยชนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ไม่มีฐานะเป็นกฎหมายที่มีผลในการบังคับใช้ และตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ปฏินญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมิใช่สัญญา อนุสัญญาหรือกติการะหว่างประเทศ เพราะไม่ก่อให้เกิดพันธะทางกฎหมายแก่บรรดารัฐทั้งหลายที่ร่วมกันลงมติรับรองให้มีการประกาศใช้เป็นเพียงความผูกพันทางด้านจริยธรรมทางการเมืองระหว่างประเทศ

สำหรับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมืองจะมีผลผูกพันเฉพาะกับประเทศที่ได้ร่วมลงนามเป็นภาคี เท่านั้น

คณะมนตรีรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2535 กำหนดว่าประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคี “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง” ทั้งนี้ได้มอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศและสำนักงานอัยการสูงสุด ร่วมกันพิจารณากร่างกฎหมายเพื่อการจัดตั้งกลไกระดับชาติ ทำหน้าที่ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย และบัดนี้ประเทศไทยได้ร่วมเป็นภาคีมีพันธะกรณีที่จะต้องปฏิบัติตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2539 โดยมีผลบังคับใช้สำหรับประเทศไทย นับตั้งแต่วันที่ 29 มกราคม 2540 เป็นต้นมา ภายหลังจากการเข้าเป็นภาคีย่อมก่อพันธะกรณีแก่ประเทศไทยที่จะต้องมีการกลไกในการตรวจสอบว่าประเทศไทยได้ปฏิบัติตามกติกามากน้อยเพียงใด กรณีมีการละเมิดสิทธิจะมีการยุติได้อย่างไร และจะมีการร้องเรียนกล่าวโทษโดยรัฐภาคีเช่นใด

ขณะนี้คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้กระทรวงยุติธรรม ร่วมกับสำนักงานอัยการสูงสุด เป็นแกนกลางในการจัดทำรายงานการอนุวัติตามพันธะกรณีของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง พ.ศ. 2509 ในสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ และมีส่วนที่กรมราชทัณฑ์จะต้องรายงานข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องด้วย

การรับรองสิทธิของผู้ต้องขังในสาสน์รับรองสิทธิระหว่างประเทศ

สิทธิของผู้ต้องขัง เป็นสิทธิมนุษยชนประเภทหนึ่งที่ได้รับการรับรองในสาสน์รับรองสิทธิระหว่างประเทศหลายฉบับ นับแต่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกับข้อเสนอแนะในเรื่องที่เกี่ยวข้องขององค์การสหประชาชาติ

ที่มาของสิทธิผู้ต้องขังเกิดจากแนวความคิดในทางทฤษฎีว่าสิทธิบางส่วนที่ผู้ต้องขังต้องสูญเสียไปจากการถูกลงโทษ แต่ในฐานะที่เป็นปัจเจกชนยังมีสิทธิบางส่วนที่เหลืออยู่ ซึ่งขอบเขตของสิทธิในส่วนที่เหลืออยู่นั้นจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับแนวความคิดหรือวัตถุประสงค์ในการลงโทษที่แต่ละประเทศนำมาใช้ เช่น หากการลงโทษผู้กระทำความผิดมีวัตถุประสงค์และเหตุผลหลักเพื่อการป้องกันสังคมให้ปลอดภัยจากการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้น และบุคคลนั้นยังคงมีสิทธิบางประการที่เหลืออยู่ ซึ่งรัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงการป้องกันและรักษาสิทธิเหล่านั้นของผู้ถูกจำคุกด้วย เมื่อแยกผู้ต้องขังออกจากสังคมจึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องปกป้องและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การที่ผู้ต้องขังไม่มีความเป็นอิสระทำให้ต้องได้รับสิทธิพิเศษต่าง ๆ นั้นเอง

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งองค์การสหประชาชาติได้รับรองสิทธิของบุคคลรวมทั้งผู้ต้องโทษไว้ว่าบุคคลใด ๆ จะถูกทรมานหรือได้รับผลปฏิบัติ หรือการลงโทษที่โหดร้ายผิดมนุษยธรรมหรือต่ำช้าไม่ได้ และทุกคนเสมอกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองเท่าเทียมกันจากการเลือกปฏิบัติใดๆ อันเป็นการล่วงละเมิดปฏิญญาและจากการยุยงให้เกิดการเลือกปฏิบัติดังกล่าว

ปฏิญญาฯ ยังได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษที่จะได้รับชดเชย หากได้รับการปฏิบัติที่ผิดกฎหมาย ดังบทบัญญัติที่ว่าทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับบำนาญอันเป็นผลจริงจางจากศาลที่มีอำนาจแห่งชาติต่อการกระทำอันละเมิดสิทธิหลักมูล ซึ่งตนได้รับตามรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งประกาศใช้เมื่อ ค.ศ. 1966 ได้รับรองสิทธิของบุคคลและผู้ต้องโทษไว้สอดคล้องกับบทบัญญัติในปฏิญญาฯ ดังนี้

1. สิทธิของผู้ต้องหาและผู้ต้องโทษที่จะได้รับการชดเชยความเสียหายที่เกิดจากถูกจับหรือควบคุมตัวโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือการปฏิบัติที่ขัดต่อความยุติธรรม

2. สิทธิของบุคคลที่จะไม่ถูกพิจารณาและลงโทษซ้ำในการกระทำความผิดกรรมเดียวกัน
3. สิทธิของผู้ต้องโทษที่จะไม่ถูกลงโทษอย่างโหดร้ายผิดมนุษยธรรมและพึงได้รับการคุ้มครองจากระบบราชทัณฑ์ที่มุ่งให้การกลับเนื้อกลับตัวและการฟื้นฟูทางสังคม และพึงมีการจำแนกผู้กระทำความผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนออกจากผู้ใหญ่ และได้รับการปฏิบัติตามความเหมาะสม แก้ววัยและสถานะทางกฎหมาย
4. สิทธิของบุคคลที่จะไม่ต้องถูกจำคุกเพียงเพราะเหตุว่าอาจชำระหนี้ตามสัญญาได้
5. การคุ้มครองบุคคลที่กระทำความผิดให้รับโทษประหารชีวิตเฉพาะผู้กระทำความผิดในคดีอุกฉกรรจ์ที่สุดสิทธิของผู้ต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในการขอภัยโทษหรือลดหย่อนผ่อนโทษตามคำพิพากษา การนิรโทษกรรม การอภัยโทษ หรือการลดหย่อนผ่อนโทษจากคำพิพากษาให้ประหารชีวิตในทุกกรณี

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

นอกจากสิทธิของผู้ต้องโทษจะได้รับการรับรองไว้ในปฏิญญาฯ และกติกาฯ ดังกล่าวแล้ว องค์การสหประชาชาติยังได้จัดทำข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ซึ่งที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดได้รับรองให้ใช้ข้อบังคับ เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2498 เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของประเทศต่าง ๆ ให้ผู้ต้องโทษได้รับการคุ้มครองเป็นมาตรฐานเดียวกัน ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำดังกล่าวได้รับสิทธิของผู้ต้องโทษในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ อาทิ

1. การจัดบันทึกของเจ้าหน้าที่เรือนจำ เช่น เรือนจำทุกแห่งต้องมีสมุดทะเบียนบันทึก
2. รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ต้องขังเพื่อป้องกันตัวผู้ต้องขัง ความผิดและอำนาจที่จับกุมคุมขัง
3. วัน และเวลาที่รับตัวและปลดปล่อยการรับตัวผู้ต้องขังต้องมีคำสั่งอันชอบด้วยกฎหมาย รายละเอียดคำสั่งบันทึกไว้ในทะเบียน
4. การจัดงานให้ผู้ต้องโทษทำ เช่น งานที่จัดให้ผู้ต้องขังทำนั้นจะต้องไม่มีลักษณะเป็นการทรมานให้หลบจำ จำนวนชั่วโมงทำงานควรกำหนดอย่างเหมาะสม โดยพิจารณาให้ใกล้เคียงกับงานอิสระภายนอก และมีวันพักผ่อนสัปดาห์ละ 1 วันได้รับค่าตอบแทนอย่างเป็นธรรม และเรือนจำเก็บไว้เป็นส่วนหนึ่งสะสมไว้ให้ผู้ต้องขังเมื่อพ้นโทษ
5. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เช่น การย้ายผู้ต้องขังออกเรือนจำ พึงระมัดระวังให้อยู่ในสภาพปราศจากอันตรายที่สุดมิให้ผู้ต้องขังได้รับการดูหมิ่น เหยียดหยาม เป็นตัวประหลาด และไม่เปิดเผยต่อผู้พบเห็น การลำเลียงผู้ต้องขังต้องให้อากาศถ่ายเท ไม่มีดทับ หรือทรมานร่างกาย

โดยไม่จำเป็น แยกผู้ต้องขังพวกที่มีประวัติอาชญากรรม หรือชั่วร้ายออกจากผู้ต้องขังอื่น เพื่อความสะดวกในการแก้ไขปรับปรุง

6. การปล่อยและพักการลงโทษ เช่น

ก่อนครบกำหนดโทษ ควรดำเนินการเป็นขั้นตอนให้ผู้ต้องขังค่อย ๆ เคยชินกับชีวิตในสังคมภายนอกด้วยการใช้วิธีการปล่อยแบบบ้านกึ่งวิถี (halfway house) การทดลองปล่อยโดยมีเงื่อนไข หรือการพักการลงโทษและคุมความประพฤติโดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่อื่นซึ่งมิใช่ตำรวจ

ควรส่งเสริมให้มีมาตรการพักการลงโทษมากขึ้นเท่าที่จะทำได้

7. การลงโทษฐานผิดวินัย เช่น

การลงโทษต่อร่างกาย เช่น ฝืน ขังห้องมืด และการลงโทษที่เหี้ยมโหดทารุณ รั้นมนุษยธรรมหรือต่ำช้าแก่ผู้ต้องขังที่กระทำผิดวินัยจะกระทำมิได้

การลงโทษที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพทางกายหรือจิต หรือการขังเดี่ยวในห้องเล็กหรือลดอาหารไม่พึงปฏิบัติ

ห้ามมิให้มอบหมายให้ผู้ต้องขังทำหน้าที่ของพนักงานเรือนจำและงานเกี่ยวกับการรักษาวินัย

ความประพฤติที่ผิดวินัย วิธีการและระยะเวลาการลงโทษและผู้มีอำนาจลงโทษต้องตราเป็นกฎหมายหรือข้อบังคับ

8. การร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง เช่น

นับแต่วันแรกจับตัว ผู้ต้องขังควรได้รับคู่มือว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้นั้นการรักษาวินัยในเรือนจำ วิธียื่นคำขอ ร้องทุกข์และเรื่องอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อได้ศึกษาให้เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของเขา

ผู้ต้องขังมีโอกาสร้องขอ หรือร้องทุกข์ต่อผู้บัญชาการเรือนจำ หรือผู้แทนสหประชาชาติ

ผู้ต้องขังที่ร้องขอหรือร้องทุกข์แก่ผู้ตรวจเรือนจำพึงมีโอกาสดูคุยกับผู้ตรวจเรือนจำหรือเจ้าหน้าที่โดยไม่มีผู้บัญชาการเรือนจำอยู่ด้วย

สิทธิของผู้ต้องขังหรือผู้ถูกคุมขัง (Prisoner Right)

ในประเทศไทยนั้นสิทธิมนุษยชนได้รับการยอมรับกันมาช้านานแล้ว และในปัจจุบันก็ยังถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับประเทศ การปกป้องคุ้มครองสิทธิแก่บุคคลทุกคนโดยไม่เลือกเฉพาะ

บางกลุ่มเท่านั้นย่อมเห็นได้ประจักษ์ชัดแจ้ง บุคคลทุกคนไม่จำเป็นว่าจะเป็นผู้ถูกคุมขังหรือจำคุกก็ตามย่อมมีสิทธิดังนี้

1. สิทธิที่ไม่ถูกจับกุมหรือคุมขังโดยมิชอบ
2. สิทธิที่จะไม่ถูกจำคุกหรือได้รับการปฏิบัติที่เป็นการทรมานทารุณ โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือเป็นการเหยียดหยามตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 31 บัญญัติรับรองไว้

3. สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมนุษยธรรมโดยเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
4. สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายโดยเสมอภาคและไม่ถูกกีดกัน
5. สิทธิที่จะได้รับแจ้งเหตุผลหรือสาเหตุที่ถูกจับกุมหรือคุมขัง
6. สิทธิที่จะถูกนำขึ้นศาลโดยทันที และได้รับการพิจารณาคดีในเวลาอันสมควร
7. สิทธิที่จะได้รับติดต่อกับทนายความ
8. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาต่อหน้าและสามารถต่อสู้คดีด้วยตนเอง หรือมีทนายความช่วยเหลือตามสมควร

9. สิทธิที่จะได้ซักถามพยาน หรือได้ซักถามพยานที่ให้การเป็นปฏิบัติต่อตนและสิทธิที่จะนำพยานของตนเข้าสืบโดยเงื่อนไขทัดเทียมกับพยานที่เป็นปฏิปักษ์

10. สิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือจากล่ามโดยไม่เสียค่าธรรมเนียม ถ้าไม่สามารถเข้าใจภาษาซึ่งใช้ในศาล

11. สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย และโดยองค์กฤษฎีธรรมที่มีอิสระ
12. สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้การเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเองหรือถูกบังคับให้รับสารภาพ
13. สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าได้กระทำความผิดตามกฎหมาย

14. สิทธิที่จะไม่ถูกถือว่าได้กระทำความผิดอาญาจากการกระทำ หรือละเว้นการกระทำซึ่งไม่เป็นความผิดตามกฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้ในขณะกระทำหรือถูกลงโทษ โดยโทษที่หนักกว่าที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

ระบบการให้บริการด้านการรักษาพยาบาลในเรือนจำ

การบริหารรักษาพยาบาลผู้ต้องขัง

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 22

(1) เรือนจำทุกแห่งจะต้องจัดให้มีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์อย่างน้อย 1 คน ที่มีความรู้ด้านจิตบำบัดไว้ประจำเรือนจำนั้น บริการด้านการแพทย์ในเรือนจำนั้นควรมีการเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับโรงพยาบาล หรือศูนย์สาธารณสุขของชุมชนหรือประเทศ รวมถึงศูนย์จิตบำบัด เพื่อว่าในกรณีที่พบนักโทษที่อาจมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต จะได้มีการประสานงานสำหรับการบำบัดรักษาได้อย่างเหมาะสม

(2) นักโทษที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่ต้องการการบำบัดรักษาเฉพาะด้าน ควรได้รับการส่งตัวไปยังสถานบำบัดรักษาสำหรับโรคชนิดนั้นโดยเฉพาะ หรือโรงพยาบาลนอกเรือนจำ ในกรณีที่เรือนจำมีสถานพยาบาลอยู่ภายในเรือนจำนั้น สถานพยาบาลดังกล่าวจะต้องมีอุปกรณ์ทางการแพทย์และยารักษาโรคที่เพียงพอแก่นักโทษที่เจ็บป่วย อีกทั้งควรมีเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ที่ผ่านการฝึกอบรมอย่างดีแล้วมาประจำสถานพยาบาลนั้น

(3) เรือนจำจะต้องจัดบริการด้านทันตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ทันตกรรมให้แก่นักโทษทุกคนด้วย

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 23

(1) สำหรับเรือนจำของนักโทษหญิง จะต้องจัดให้มีที่พักพิงพิเศษสำหรับหญิงมีครรภ์ทั้งก่อนและหลังคลอดบุตร กับจะต้องจัดเตรียมให้นักโทษหญิงที่มีครรภ์นั้นได้คลอดบุตรในสถานพยาบาลนอกเรือนจำเท่าที่จะกระทำได้ ในกรณีการคลอดเกินขึ้นในเรือนจำจะต้องไม่บันทึกสถานที่เกิดของเด็กในสูติบัตรว่าเด็กนั้นเกิดในเรือนจำ

(2) ในกรณีที่มีการอนุญาตให้มีผู้ดูแลเด็กทารกในเรือนจำ ทางเรือนจำนั้นจะต้องกำหนดระเบียบว่าด้วยผู้ดูแลเด็กทารก โดยระบุจะทำหน้าที่ดูแลเด็กทารกแทนมารดาในเรือนจำนั้นต้องเป็นผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมด้านการดูแลเด็กทารกมาอย่างดี

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 24

เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ในเรือนจำจะต้องตรวจสอบสุขภาพของนักโทษทุกคน ตั้งแต่แรกรับนักโทษคนนั้นเข้าสู่เรือนจำ และจะต้องตรวจสอบสุขภาพของนักโทษหลังจากนั้นอีกตามความจำเป็น เพื่อจะได้รู้ว่านักโทษนั้น ๆ มีโรคทางกายหรือทางจิตอย่างไรหรือไม่ และเพื่อจะได้จัดการบำบัดรักษา อีกทั้งเพื่อคัดแยกนักโทษที่ติดเชื้อไปบำบัดรักษาโดยเฉพาะ นอกจากนี้ยังจะต้องตรวจดูความพร้อมด้านสุขภาพของนักโทษที่จะให้ทำงานตามคำสั่งของเรือนจำด้วย

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 25

(1) เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ในเรือนจำจะต้องดูแลทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิตของนักโทษโดยแต่ละวันควรจะไปตรวจอาการของนักโทษที่เจ็บป่วยหรือแจ้งว่าเจ็บป่วย และนักโทษที่มีอาการที่ควรติดตามดูแลเป็นพิเศษ

(2) เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ในเรือนจำจะต้องรายงานต่อผู้บัญชาการเรือนจำนั้น เมื่อพบว่านักโทษที่เจ็บป่วยรายใดควรได้รับการส่งตัวไปบำบัดรักษาภายนอกเรือนจำ เนื่องจากหากยังคงให้นักโทษรายนั้นอยู่ในเรือนจำต่อไปอาจส่งผลร้ายต่อสุขภาพของนักโทษผู้นั้นมากยิ่งขึ้น

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามกฎหมายมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ ข้อ 26

(1) เจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ในเรือนจำจะต้องตรวจตรา และเสนอความเห็นต่อผู้บัญชาการเรือนจำนั้นอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับ

(ก) ปริมาณและคุณภาพของการจัดเตรียมและบริการด้านอาหารในเรือนจำ

(ข) สุขลักษณะและความสะอาดของเรือนจำและนักโทษ

(ค) ความสะอาด ความร้อน แสงสว่าง และการระบายอากาศภายในเรือนจำ

(ง) ความเหมาะสมและความสะอาดของที่นอนและเสื้อผ้าของนักโทษ

(จ) ข้อสังเกตเกี่ยวกับหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการกีฬาในเรือนจำในกรณีที่ไม่ได้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในด้านนั้นโดยเฉพาะ

(2) ผู้บัญชาการเรือนจำจะต้องพิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับรายงานและคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ด้านการแพทย์ในเรือนจำนั้นในทันทีเท่าที่จะทำได้ และหากเรื่องใดอยู่นอกเหนือวิสัยที่ตนจะจัดการได้ก็ให้รายงานต่อผู้บังคับบัญชาในระดับที่สูงกว่า เพื่อพิจารณาเกี่ยวกับการรายงานและคำแนะนำนั้นทันที

การให้บริการการรักษาพยาบาลของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ เป็นโรงพยาบาลที่อยู่ในสังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ทำหน้าที่บำบัดรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย ซึ่งเป็นผู้ต้องขังที่เป็นนักโทษเด็ดขาด และนักโทษระหว่าง ไม่จำกัดประเภทโทษและคดี โดยมีผู้ต้องขังทั้งผู้หญิงและผู้ชาย กระทรวงสาธารณสุขและสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติได้กำหนดให้เป็นโรงพยาบาลระดับทุติยภูมิตามนโยบาย โดยทำหน้าที่เป็นแม่ข่ายของสถานพยาบาลในเรือนจำ/ทัณฑสถานรวม 7 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร และรับส่งต่อผู้ต้องขังป่วยจากเรือนจำ/ทัณฑสถานต่าง ๆ

ทั่วประเทศมาทำการบำบัดรักษา มีเตียงรับผู้ป่วยได้ 500 เตียง ผู้ป่วยที่มีบัตรประกันสุขภาพจะได้รับการรักษาโดยไม่ต้องจ่ายเงิน 30 บาท โดยอาศัยงบประมาณจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ส่วนผู้ต้องขังป่วยต่างชาติที่สถานทูตไม่สามารถสนับสนุนค่าเวชภัณฑ์ได้ รวมทั้งผู้ต้องขังชาวไทยที่ไม่มีบัตรประกันสุขภาพ ทัศนสถานโรงพยาบาลก็จำเป็นต้องให้การรักษาโดยอาศัยงบประมาณที่กรมราชทัณฑ์จัดสรรให้โดยไม่ต้องเรียกเก็บค่ารักษาจากผู้ต้องขัง ทัศนสถานโรงพยาบาล ได้ให้บริการการรักษาพยาบาลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ด้านการแพทย์
- ด้านการพยาบาล
- ด้านทันตกรรม ทำหน้าที่ตรวจรักษาโรคฟันและโรคในช่องปากให้กับผู้ต้องขัง
- ด้านศัลยกรรม สามารถให้บริการรักษาโรคในการทำศัลยกรรมทั่วไป เช่น

ศัลยกรรมกระดูก, จักขุ โสต ระบบทางเดินปัสสาวะและนรีเวช ฯลฯ

- ด้านจิตเวช
- ด้านโรค, โรคเอดส์
- การฟอกเลือดด้วยเครื่องไตเทียม
- ด้านชันสูตรโรค ทำหน้าที่ตรวจเลือด เสมหะและสิ่งคัดหลั่งต่างๆเพื่อช่วย

ประกอบกรวินิจฉัยโรค

- ด้านเภสัชกรรม ทำหน้าที่จัดซื้อยาและเวชภัณฑ์และจ่ายยาให้กับผู้ป่วย
- ด้านรังสี ทำหน้าที่วินิจฉัยโรคต่าง ๆ โดยการเอกซเรย์ และคลื่นเสียงความถี่สูง

(Ultrasound)

- ด้านซักฟอก ทำหน้าที่ซัก อบ เสื้อผ้าและเครื่องนอนของผู้ต้องขังให้ถูกสุขลักษณะ

ตามมาตรฐานของโรงพยาบาล

- ด้านกายภาพบำบัด
- ด้านโภชนาการ ทำหน้าที่จัดเตรียมอาหารให้กับผู้ต้องขังป่วยให้ตรงกับประเภทของอาหาร เช่น อาหารอ่อน อาหารเหลว และอาหารเฉพาะโรค เป็นต้น

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จารุวรรณ ศรีวิสัย (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีทัศนสถานหญิงกลาง ผลการศึกษา พบว่า

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมดเป็นเพศหญิง และมีอายุระหว่าง 21-30 ปี ซึ่งการศึกษาส่วนใหญ่จะอยู่ในระดับปริญญาตรี และสมรสแล้ว กลุ่มประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และพบว่าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ดำรงตำแหน่งในระดับ 5-6 ซึ่งเป็นระดับที่ปฏิบัติงานประสานงานระหว่างผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหาร โดยส่วนใหญ่มีอายุราชการระหว่าง 5-10 ปี ซึ่งมีประสบการณ์จากการทำงานมาแล้วระดับหนึ่ง เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ร้อยละ 56.0 มีความเห็นด้วยว่าหญิงตั้งครรภ์ควรได้รับการดูแลมากกว่าหญิงวัยอื่น และควรได้รับการฝากครรภ์ทันทีเมื่อทราบว่าตั้งครรภ์ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 52.0 มีความเห็นด้วยว่าหญิงตั้งครรภ์ต้องฉีดวัคซีนกันบาดทะยักทันทีเมื่อรู้ว่าตั้งครรภ์ และฉีดให้ครบ 3 เข็มเมื่อไม่เคยฉีด หรือมีระยะเวลาฉีดไม่เกิน 3 ปี เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 69.0 มีความเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า หญิงตั้งครรภ์ทุกรายต้องได้รับการตรวจเลือดเพื่อหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ และหัดเยอรมัน เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ส่วนใหญ่ร้อยละ 53.0 มีความเห็นด้วยว่า ภาวะเครียดของหญิงตั้งครรภ์มีผลต่อการตั้งครรภ์และทารกในครรภ์ รวมถึงถ้าอายุครรภ์เกิน 40 สัปดาห์ ต้องพบแพทย์โดยด่วน เพราะเด็กอาจเสียชีวิตด้วยรกเสื่อมได้ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ร้อยละ 40 มีความไม่แน่ใจว่า ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับของทัณฑสถานไม่สามารถยืดหยุ่นได้ในบางครั้ง เป็นปัญหาต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ร้อยละ 49.0 มีความเห็นด้วยว่า บรรยากาศ และสถานที่ของทัณฑสถานไม่เหมาะสมต่อการนำหญิงตั้งครรภ์มาควบคุม เนื่องจากจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้นรวมถึงสถานที่ที่คับแคบ และรวมถึงการที่เจ้าหน้าที่ในทัณฑสถานหญิงมีไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ร้อยละ 60.0 เห็นด้วยอย่างยิ่ง เนื่องจากในปัจจุบันมีผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานทั้งสิ้นประมาณ 5,500 คน และเจ้าหน้าที่ทั้งหมดของทัณฑสถานหญิงกลาง มีเพียง 218 คน ปัญหาด้านงบประมาณที่ได้รับไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับภาระที่ปฏิบัติ เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ร้อยละ 50.0 เห็นด้วยว่า ควรมีการปรับปรุงปัญหาด้านงบประมาณ

ชุดข้อย วัฒนะ (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการดูแลอย่างมีส่วนร่วมระหว่างพยาบาลและผู้รับบริการในการส่งเสริมการดูแลตนเอง โรงพยาบาลแก่งหางแมว ผลการศึกษาพบว่า ทั้งพยาบาลและผู้รับบริการมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการดูแลอย่างมีส่วนร่วมในระดับสูง อย่างไรก็ตาม พยาบาลมีการรับรู้ถึงอุปสรรคการใช้รูปแบบในด้านภาระงานที่ไม่ใช่การพยาบาลโดยตรง ปัญหาด้านการขาดการศึกษา และปัญหาด้านเศรษฐกิจของผู้รับบริการ การศึกษาครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะว่า การส่งเสริมให้ผู้รับบริการที่รับไว้รักษาในโรงพยาบาลเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพตนเอง จะเป็นต้องใช้รูปแบบพยาบาลที่เน้นการสร้างสัมพันธภาพที่

ไว้วางใจ มีความเชื่ออาทรให้อำนาจแก่ผู้รับบริการในการแก้ปัญหาสุขภาพโดยให้การดูแลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มรับไว้ในโรงพยาบาล จนกระทั่งติดตามการดูแลที่บ้าน

ดวงใจ รัตนธัญญา (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยบางประการกับการใช้กระบวนการพยาบาล ในการปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาลวิชาชีพ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา คือ พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานบริการ 5 งานบริการพยาบาลในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ จำนวน 255 คน การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างชั้นภูมิแบบสัดส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ผลการศึกษาพบว่า ระดับการใช้กระบวนการพยาบาลในทางปฏิบัติการพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือระดับมาก ยกเว้นขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่มีการใช้อยู่ในระดับมาก และจากผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ระดับการใช้กระบวนการพยาบาลในการปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาลวิชาชีพยังอยู่ในระดับไม่น่าพอใจนัก ดังนั้น ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการใช้กระบวนการพยาบาลมากขึ้น โดยการปลูกฝังให้พยาบาลวิชาชีพมีเจตคติที่ดีต่อการใช้กระบวนการพยาบาล ทั้งนี้จะต้องให้การสนับสนุนจากองค์การอย่างเพียงพอ และบุคลากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จะต้องให้การสนับสนุนช่วยเหลือสามารถเป็นผู้นำ เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติและการให้คำแนะนำแก่ผู้ร่วมงานได้ เพื่อให้การบริการด้านการพยาบาลมีคุณภาพยิ่งขึ้น

ตาบทพิพย์ ลูติพงษ์พานิช (2539, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับการบริหารคุณภาพโดยรวมของเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาล สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข เป็นการศึกษาเชิงสำรวจแบบตัดขวาง ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่จำนวน 516 คน ในโรงพยาบาลที่ได้ทดลองนำเอาการบริหารคุณภาพโดยรวมมาใช้ ผลการศึกษา พบว่า ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับการบริหารคุณภาพโดยรวมกับปัจจัยต่าง ๆ พบว่า มีเพียงอายุราชการเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการยอมรับการบริหารคุณภาพ โดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) และเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และเจตคติอยู่ในระดับสูง มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการบริหารคุณภาพโดยรวมสูงกว่าเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ และเจตคติ อยู่ในระดับต่ำ และหากเจ้าหน้าที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาคุณภาพหรือเคยได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการบริหารคุณภาพโดยรวม จะมีการยอมรับการบริหารคุณภาพโดยรวมมากกว่าผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม หรือไม่เคยได้รับข่าวสาร เมื่อวิเคราะห์จำแนกพบว่า ปัจจัยจิตวิทยาสังคม เกี่ยวกับการบริหารคุณภาพโดยรวม มีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการยอมรับการบริหาร คุณภาพโดยรวมมากที่สุด และเมื่อวิเคราะห์การจำแนก

พหุโดยใช้ตัวแปรทั้งหมด พบว่า เจตคติ เป็นตัวแปรที่มีความสามารถในการอธิบายความแปรปรวนของการยอมรับการบริหารคุณภาพโดยรวมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมากที่สุด ปัญหาและอุปสรรคในการนำการบริหารคุณภาพโดยรวมของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลมากที่สุด ปัญหาและอุปสรรคในการนำการบริหารคุณภาพโดยรวมมาใช้ในโรงพยาบาลมากที่สุด คือ ขาดความต่อเนื่องของการดำเนินงาน การอบรมไม่ทั่วถึง และขาดปัจจัยสนับสนุนข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา คือ เจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาลจะยอมรับการใช้การบริหารคุณภาพโดยรวมสูงขึ้น ถ้ามีการอบรม และประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับแนวคิดวิธีการ และประโยชน์ของการนำการบริหารคุณภาพโดยรวมมาใช้ให้แก่เจ้าหน้าที่ทุกคนได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความรู้และสร้างเจตคติที่ดีต่อการบริหารคุณภาพโดยรวม และส่งเสริมเจ้าหน้าที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพรวม ทั้งผู้บริหารทุกระดับให้ความสำคัญมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพ

ปรนันท ฝั่งจ๋า (2539, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงบทบาทการปฏิบัติงานและความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำ กรมราชทัณฑ์ ผลการศึกษา พบว่าบทบาทการปฏิบัติงาน ของผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำ กับปัจจัยต่าง ๆ พบว่า การฝึกอบรม ระยะเวลาในการทำงาน การได้รับการนิเทศงานและสถานที่ตั้งของเรือนจำ ที่ทำให้บทบาทการปฏิบัติงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับตัวแปรที่ทำให้ความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ก็คือ สถานภาพในการปฏิบัติงาน ทัศนคติต่องานพยาบาล สถานที่ตั้งของเรือนจำ และจำนวนผู้ต้องขัง เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทการปฏิบัติงานกับความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำ พบว่ามีความสัมพันธ์กันในทางบวก

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการดำเนินงานของผู้ปฏิบัติหน้าที่พยาบาลเรือนจำ ได้แก่ การขาดแคลนยา เวชภัณฑ์ และงบประมาณในการรักษาพยาบาล ส่วนใหญ่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบเพียงคนเดียว ซึ่งขาดความรู้ความสามารถในงาน และเจ้าหน้าที่ระดับสูงไม่ได้ให้ความสำคัญกับงานพยาบาลเรือนจำเท่าที่ควร

ลิชเทนสไตน์ (1984, pp. 56-65 อ้างถึงใน ปรนันท ฝั่งจ๋า, 2539, น. 38) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวัดความพึงพอใจของแพทย์ในองค์กร โดยเลือกกลุ่มประชากรเป็นแพทย์ที่ทำงานในโครงการสุขภาพผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์กรของราชการที่ใหญ่ และมีความยุ่งยากในขณะทำการรักษา กลุ่มประชากรที่ศึกษาคั้งนี้ต้องปฏิบัติงานไม่ต่ำกว่า 12 ชั่วโมง/เดือนและไม่รวมถึงจิตแพทย์ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามใช้ทฤษฎีความเบี่ยงเบน มี 7 ข้อใหญ่คือ ความพึงพอใจ

ในทรัพยากร ความอิสระ สัมพันธภาพระหว่างผู้ป่วย สัมพันธภาพในระหว่างแพทย์ด้วยกัน สถานภาพ ค่าตอบแทนและความสะดวกในการทำงานได้แบบสอบถามกลับคืนมา 382 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 65 ผลการศึกษา พบว่า ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของแพทย์ที่ทำงานในโครงการสุขภาพผู้ต้องขัง ได้แก่ ความอิสระในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์ สถานภาพ ระดับความมั่นคงของเรือนจำ จำนวนผู้ต้องขัง อายุของแพทย์ เหตุผลทางการเงิน รวมทั้งความพึงพอใจที่จะทำงานในเรือนจำ

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บทบาทการปฏิบัติงานจะอยู่ในระดับสูง และปานกลาง ส่วนความพึงพอใจในงานจะอยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อบทบาทในการปฏิบัติงานก็คือการนิเทศงาน การประสานงาน และการจูงใจในงาน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในงานก็คือ วุฒิกการศึกษา สถานภาพสมรส ฐานะทางเศรษฐกิจ ปริมาณงาน ขนาดองค์กร ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานในบทบาท หน่วยงานที่สังกัด ความสับสนในบทบาท การบริหารงาน ลักษณะงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เงินเดือน พฤติกรรมของหัวหน้า ความชัดเจนของบทบาท โดยรูปแบบที่ชัดเจนเหมาะสมในการวัดความพึงพอใจในงานคือ รูปแบบทฤษฎีของเฮอร์ซเบิร์กและคณะ

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการด้านการรักษาพยาบาล ส่วนใหญ่แล้วเกิดจากความไม่มีอิสระในการทำงานด้านการบริหารงานขององค์กร โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ระดับสูง ขาดความรู้และความเข้าใจในงานด้านการรักษาพยาบาลจึงไม่ให้ความสำคัญกับงานด้านนี้ในเรือนจำเท่าที่ควร จำนวนบุคลากรทางการแพทย์ก็ไม่เพียงพอทำให้ไม่สอดคล้องกับจำนวนผู้ป่วยหรือผู้ต้องขังที่มารับบริการที่มีจำนวนมาก รวมทั้งการปฏิบัติงานตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ของกรมราชทัณฑ์ ทำให้เกิดความยุ่งยากมากขึ้น นอกจากนี้ยังขาดการสนับสนุน งบประมาณ ด้านเวชภัณฑ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ การประสานงานกับหน่วยงานภายใน และภายนอกองค์กรที่ขาดประสิทธิภาพส่วนปัจจัยด้านอายุ ระยะเวลา การศึกษา ก็มีผลกระทบต่อปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการด้านการรักษาพยาบาล อยู่ในระดับปานกลาง

